

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

RENATA SVOBODOVÁ
5. ročník

Diplomová práce

PROBLÉMY TRESTNÍHO SOUDNICTVÍ
NAD MLÁDEŽÍ

Vedoucí práce: Prof., JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Datum vypracování práce: 30.3. 2009

Adresa: Mladotova 663/2, Praha 10 – Kolovraty, 103 00

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím pouze uvedených zdrojů a literatury.

V Praze dne 30.3. 2009

Renata Svobodová

Děkuji panu Prof., JUDr. Jiřímu Jelínkovi CSc. za odborné vedení diplomové práce.

ÚVOD	7
1 O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy	8
1.1. Obecně k trestní odpovědnosti	8
1.2. Odpovědnost za protiprávní činy podle ZSVM a podle zák. č. 48/1931 Sb.	8
1.3. Způsoby zániku trestnosti podle ZSVM	11
1.4. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných evropských státech	12
2 Opatření ukládaná mladistvým	15
2.1. Pojetí restorativní justice	15
2.2. Systém opatření	17
2.2.1. K ukládání ochranných opatření mladistvým	19
2.3. Historický exkurz trestání mladých pachatelů	22
3 Otázky procesní	26
3.1. Odklony v řízení proti mladistvým	26
3.1.1. Odstoupení od trestního stíhání	27
3.2. Institut vazby u mladistvého	29
3.2.1. Obecně o vazbě	29
3.2.2. Trvání vazby	30
3.2.3. Opatření nahrazující vazbu	31
3.3. Zvláštnosti právní úpravy obhajoby mladistvého	32
3.3.1. Nutná obhajoba mladistvého podle ZSVM	34
3.3.2. Poučovací povinnost v řízení ve věcech mladistvých	35
3.4. Ochrana soukromí mladistvého	36
3.4.1. Zveřejňování informací	37
3.4.2. Veřejnost řízení	39
3.4.2.1. Veřejnost u hlavního líčení a veřejného zasedání	40
3.4.2.2. Publikování informací o hlavním líčení a veřejném zasedání	40
4 Probační a mediační služba	42
4.1. Historický pohled na probaci a PMS do účinnosti zákona o PMS	42
4.2. Rozsah činnosti podle zákona o PMS	44
4.3. Činnost PMS ve vztahu k mladistvým od účinnosti ZSVM	45

4.3.1. Dohled probačního úředníka	47
4.3.2. Opatřování informací o poměrech mladistvého (soudní pomoc)	48
4.3.3. Mediace	50
4.4. Statistické vyhodnocení činnosti středisek PMS v ČR	51
5 Kriminalita mládeže	53
5.1. Příčiny a podmínky kriminality mládeže	53
5.2. Prevence kriminality mládeže	54
5.3. Analýza delikvence mládeže v mezinárodním kontextu	57
5.3.1. Kriminalita mládeže a veřejné mínění	58
5.4. Analýza delikvence mládeže v ČR	59
6 ZÁVĚR	61
Seznam použité literatury a zdrojů	63
Seznam použité judikatury	65
Přílohy	66
Summary of my Master's degree thesis in English	68

Úvod

Dne 25. června 2003 byl přijat zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, který nabyt účinnosti dne 1.1. 2004, čímž byl uzavřen mnohaletý proces jeho přípravy a po více než půlstoletí tak došlo k samostatné právní úpravě trestního práva mladistvých v České republice.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže je v poměru speciality k obecným právním předpisům, tedy zejména k trestnímu zákonu a trestnímu řádu, což výslovně stanovuje i § 1 odst. 3 zmiňovaného zákona. Speciální úprava podmínek trestní odpovědnosti mládeže, trestněprávních následků jejich činů a také procesního postupu, rozhodování a výkonu soudnictví ve věcech mládeže sebou nese jistá specifika, která ji odlišují od právní úpravy obecné.

Cílem této práce je zejména pojednat o problematice procesních otázkách trestního soudnictví nad mládeží, jež vycházejí ze zákonné úpravy a projevují se v aplikační praxi. Vycházím ze srovnání se zákonem č. 48/1931 Sb., jenž jako jediný od doby vzniku samostatného Československého státu komplexně upravuje problematiku trestního soudnictví ve věcech mládeže a to až do svého zrušení bez náhrady novým trestním zákonem č. 86/1950 Sb., a to především v pojetí tzv. relativní trestní odpovědnosti mládeže a v systému ukládaných opatření. V práci dále poskytuji výklad o činnosti a celkovém zaměření Probační a mediační služby, kriminalitě mládeže a konečně dospívám k jistému hodnocení stávající právní úpravy se zaměřením na návrhy de lege ferenda.

Kapitola 1

O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy

1.1. Obecně k trestní odpovědnosti

Podle trestního zákona může být pachatelem tr. činu pouze fyzická osoba, která je v době činu příčetná a dovršila patnáctý rok věku. Podle § 12 tr. zák. není pro nepřičetnost tr. odpovědný, kdo pro duševní poruchu nemohl v době činu rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání. Příčetnost je vyloučena, pokud duševní porucha zbavuje postiženou osobu buď schopnosti rozpoznávací, nebo schopnosti ovládací, případně obou schopností. Věk patří mezi formální znaky trestného činu, dle § 11 tr. zák. osoba, která v době spáchání činu nedovršila věk patnácti let, není trestně odpovědná.

1.2. Odpovědnost za protiprávní činy podle ZSVM / Zákon o soudnictví ve věcech mládeže/ a podle zák. č. 48/1931 Sb.

Mládeží ve smyslu ZSVM se rozumí děti mladší patnácti let a mladiství, přičemž mladistvým se rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu ZSVM¹ je mladistvý zásadně trestně odpovědný podle trestního zákona, jeho trestní odpovědnost je však odpovědností relativní, neboť je podmíněna rozumovou a mravní vyspělostí, jež se u jednotlivých mladistvých může značně lišit a proto ke splnění podmínek trestní odpovědnosti vyžaduje ZSVM nejen dovršení určitého věku, ale také zohledňuje stupeň zralosti jedince po stránce intelektuální a mravní, tedy mladistvý musí nabýt takové míry zralosti, aby byl schopen rozpoznat nebezpečnost tr. činu pro společnost a ovládat své jednání. Věk mentální se tedy nemusí shodovat s věkem matrikovým a tento nesoulad může mít za následek, že mladistvý není za své jednání trestně odpovědný. Relativní trestní odpovědnost tvoří přechod mezi absolutní trestní neodpovědností osob, které nedovršily 15. rok věku a absolutní trestněprávní odpovědností osob, které překročily osmnáctý rok věku. V tomto období se trestní odpovědnost mladistvého zpravidla předpokládá, v případě konkrétních pochybností o jeho rozumovém a mravním vývoji

¹ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona ZSVM, tisk 210 Poslanecké sněmovny, volební období 2002-2006

je však možno na základě znaleckého posudku znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, dospět k závěru o jeho trestní neodpovědnosti a v tom případě vůči němu užít postupů a opatření uplatňovaných u dětí mladší patnácti let.² Je-li ve věci přibrán znalec podle § 105 odst. 1 tr. řádu z oboru klinické psychologie, nepřísluší mu posuzovat otázku, zda byl mladistvý schopen rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost a zda byl schopen ovládat. Tuto otázku můžou na základě vyšetření duševního stavu mladistvého posoudit pouze dva znalci z oboru psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii.³

Posouzení samotné otázky nepřičetnosti pachatele však náleží pouze orgánům činným v trestním řízení, neboť se jedná o otázku právní. Znalecký posudek z oboru psychiatrie je pouze jedním z podkladů pro přesvědčení soudce o otázce přičetnosti, proto musí být hodnocen v souladu se všemi ostatními zjištěnými skutečnostmi.⁴

ZSVM v pojetí trestní odpovědnosti navazuje na předchozí právní úpravu zákona č. 48/1931, která vycházela z tzv. podmíněné přičetnosti, což znamenalo, že mladistvý byl trestně odpovědný pouze tehdy, pokud dosáhl takového stupně vývoje po stránce intelektuální a mravní, jaký je obvyklý u jeho vrstevníků a umožňuje mu bezprávnost jeho jednání rozpoznat a podle toho jednání usměrnit.⁵

Důvodem vylučujícím trestní odpovědnost mladistvého je podle zák. č. 48/1931 značná zaostalost mladistvého, který ač dovršil čtrnáctý rok svého věku, nedosáhl takového stupně intelektuálního nebo mravního, jakého dosahují jeho normální vrstevníci.⁶ Prvorepublikový zákon tedy snižuje oproti aktuální právní úpravě ZSVM hranici trestní odpovědnosti na dovršený čtrnáctý rok věku a značná zaostalost odpovídá nedostatku rozumové a mravní vyspělosti v současné právní úpravě za splnění pro oba zákony shodných předpokladů a) časových – v době spáchání činu a b) tento nedostatek vyspělosti či značná zaostalost brání mladistvému rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost nebo ovládat své jednání, prvorepublikový zákon pak namísto nebezpečnosti činu pro společnost uvádí bezprávnost. Zákon č. 48/1931 rozlišoval osoby nedospělé - osoby před dovršením čtrnáctého roku věku a mladistvé – osoby, které dovršili čtrnáctý a nepřekročili osmnáctý rok věku.

2 Šámal, Válková, Sotolář, Hrušková, zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, C.H.Beck, Praha, 2004, s. 42

3 R 29/2001-I.

4 R 17/1979

5 Aktuální problémy zákona č. 218/2003, Jana Zetulová, Miroslav Růžička, NSZ, Státní zastupitelství č. 7-8/2005, s. 7

6 Miříčka A., Schulz, O. "O trestním soudnictví nad mládeží, Praha, Československý kompas 1932, s. 12 a násl.

Počátek trestní odpovědnosti dovršením čtrnáctého roku věku oproti patnácti rokům věku v souladu s dnes platnou právní úpravou byl spojován s ukončením povinné školní docházky, neboť platila zásada, že dítě školou povinné nenáleží před trestního soudce.

Děti mladší patnácti let podle ZSVM nejsou trestně odpovědné, jejich jednání může pouze naplnit znaky činu jinak trestného, proto proti nim nepřichází do úvahy trestněprávní sankce a lze jim uložit pouze opatření v občanskoprávním řízení. V prvorepublikové právní úpravě může navíc poručenský soud udělit napomenutí osobám, které jsou povinny pečovat o nedospělého

Kromě činu jinak trestného podřazuje ZSVM pod pojem protiprávní čin trestný čin a provinění, což je trestný čin spáchaný mladistvým. Termínem provinění chtěl zákonodárce vyjádřit, že se jedná o čin menší závažnosti pro společnost než je trestný čin, právě vzhledem k tomu, že je spáchaný osobou u níž její sociální a psychický vývoj nebyl zcela ukončen, proto je na místě předejít nežádoucímu společenskému odsouzení pachatele a tak alespoň částečně předcházet recidivě nežádoucího chování. Výrazem pomocné úlohy trestní represe, je také skutečnost, že mimo naplnění zákonných znaků provinění a jeho spáchání mladistvým je třeba, aby stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost byl vyšší než malý, což znamená, že jednání které tohoto stupně nedosahují, nelze označit jako provinění.

Důvodová zpráva k ZSVM navazuje na prvorepublikovou právní úpravu a užívá termín podmíněné přičetnosti, jejímž kritériem je podle § 5 odst. 1 ZSVM zda si byl mladistvý vědom, že jedná v rozporu se zákonem, příp. postačí, pokud si uvědomil, že činí něco, co hrubě odporuje normám společnosti, ve které žije. Nauka trestního práva považuje ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM za speciální důvod nepřičetnosti zakotvené v § 12 tr. zákona a nikoliv za další důvod vylučující trestní odpovědnost, neboť kriteria vymezení relativní trestní odpovědnosti mladistvého podle ZSVM používá trestní zákon pro vymezení přičetnosti s tím rozdílem, že pojem duševní poruchy nahrazuje ZSVM pojmem rozumové a mravní vyspělosti.⁷ Nedostatek rozumové a mravní vyspělosti však není projevem choroby, ale pouze důsledkem toho, že dospívání dítěte je procesem, který neprobíhá u všech dospívajících ve stejném časovém období stejně. Zatímco ustanovení § 5 odst. 1 ZSVM vymezuje zvláštní důvod nepřičetnosti, ustanovení § 5 odst. 2 se vztahuje na případy nepřičetnosti obecné /§ 12 tr.zák./. Pro posouzení speciálního důvodu nepřičetnosti podle § 5 odst. 1 ZSVM je třeba, aby byla splněna také kriteria obecné nepřičetnosti

7 Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání C.H.Beck, Praha, 2004, s. 41

podle § 12 tr. zák., tedy takový nedostatek rozumové a mravní vyspělosti, jehož následkem je neschopnost rozumová nebo neschopnost ovládací, jakož i kritérium časové- nedostatek musí být dán v době spáchání činu.⁸

1.3. Způsoby zániku trestnosti podle ZSVM

Kromě důvodů vylučujících trestní odpovědnost, existují také důvody při nichž trestní odpovědnost a tím i trestněprávní vztah zaniká. ZSVM obsahuje speciální úpravu v ustanovení § 7 o účinné lítosti a v ustanovení § 8 o promlčení trestního stíhání. Okolnosti, které jsou důvodem zániku trestnosti nastávají až po spáchání provinění, avšak dříve než o jednání mladistvého bude pravomocně rozhodnuto.

Samostatným důvodem zániku trestnosti podle zvláštního ust. o účinné lítosti, jehož podmínky jsou stanoveny do značné míry nezávisle na podmínkách zániku trestnosti podle obecné úpravy /§ 65, 66 tr.zák./⁹ je pokus dobrovolného odstranění nebo napravení způsobeného následku nebo jeho odstranění nebo napravení, zejm. nahrazení způsobené škody nebo učinění opatření k její náhradě a to za předpokladu že jde o provinění spáchané mladistvým na které zákon stanoví trest odnětí svobody jehož horní hranice nepřevyšuje 5 let, mladistvý svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě a čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost. Oproti obecné právní úpravě ZSVM podstatně rozšířil možnosti mladistvého dosáhnout na základě ustanovení o účinné lítosti zániku trestnosti a to umožněním pokusu o dobrovolné odstranění nebo napravení způsobeného následku. Dobrovolnost jednání pachatele není vyloučena jen proto, že mladistvý jednal pod vlivem obavy z možného trestního stíhání, avšak nikoliv pod vlivem konkrétně již hrozícího nebo zahájeného trestního stíhání.¹⁰

Pokud jde o speciální úpravu promlčení trestního stíhání - k zániku trestnosti dochází uplynutím promlčecích lhůt, které jsou určeny s ohledem na výši trestů odnětí svobody stanovené za příslušné trestné činy ve zvláštní části trestního zákona a to tak, že odpovídají zhruba jedné polovině obecné promlčecí lhůty v tr. zákoně, je zde tedy zohledněna důležitost včasné reakce na spáchané provinění u mladistvých v souladu

8 Aktuální problémy zákona č. 218/2003, Jana Zezulová, Miroslav Růžička, NSZ, Státní zastupitelství 7-8/2005, s.8

9 Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1.vydání C.H.Beck, Praha, 2004, s. 67

10 R 35/2001

se zásadou rychlosti řízení podle § 3 odst. 6 ZSM.

1.4. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných evropských státech

Dne 27.1. 2009 podepsal prezident republiky nově schválený trestní zákoník, který celkově modernizuje české trestní právo a jenž by měl vstoupit v účinnost k 1.1. 2010. Novinkou v obecné části trestního zákona je snížení hranice trestní odpovědnosti z patnácti na čtrnáct let. Příznivci této změny argumentují nejen předčasnou vyspělostí dětí, ale i tím, že se podobná úprava osvědčila i v jiných zemích Evropské unie. Odpůrci se naopak obávají, zda-li navrhovaná změna neznemožní trestně postihovat osoby, které čtrnáctileté děti svedou k pohlavnímu styku.

Věková hranice patnácti let v ČR zůstávala od účinnosti trestního zákona č. 86/1950 Sb. přes všechny diskuse o jejím snížení, nedotčená. Část odborné veřejnosti považuje tuto hranici za dostačující za předpokladu existence speciálního systému, který řeší činy jinak trestné páchané dětmi mladšími patnácti let a který reaguje na specifika této věkové skupiny a její delikvence¹¹. Hranice čtrnácti let byla nejčastěji zvažovanou možností snížení hranice trestní odpovědnosti zejména vzhledem k názoru části odborné veřejnosti o potřebnosti tohoto snížení vzhledem ke změně socioekonomických podmínek a vzhledem k druhu delikventní činnosti, kterou páchá věková skupina od čtrnácti do šestnácti let.¹² Věková hranice čtrnácti let má své opodstatnění i z hlediska historického, kdy tato hranice byla stanovena prvorepublikovým zákonem č. 48/1931 Sb. Trestním zákonem č. 86/1950 Sb. byl však prvorepublikový zákon o soudnictví nad mládeží zrušen a účinností trestního zákona k 1.8. 1950 byla hranice trestní odpovědnosti zvýšena na patnáct let.

Na věkovou hranici trestněprávní odpovědnosti má do jisté míry vliv také jaký model přístupu k mládeži v daném státě převažuje. Rozlišujeme model sociální a model justiční, přičemž oba modely předpokládají vynětí problematiky mládeže z obecných trestněprávních předpisů a je pro ně typické i zřizování speciálních soudů pro mládež.

Model sociální zohledňuje vliv sociálního prostředí dítěte, které má vliv i na trestné jednání dítěte. Řízení probíhá neformálně, důležitá je analýza problému dítěte, podstatnou

11 Válková H.: Proč byla reforma trestního soudnictví ve věcech mládeže oddálena a jaké byly její cíle? Trestněprávní revue 2002, č. 5

12 Marešová A.: K diskusi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních opatření u delikventních dětí a mladistvých, Trestní právo 1997, č. 1

roli zaujímají psychologové a sociální pracovníci. Model neklade rozdíl v zacházení s delikventními a nedelikventními mladistvými, prosazuje jednotný systém služeb pro děti a mladistvé.¹³

Justiční model se naopak vyznačuje formálním řízením, které vedou právnicky vzdělané osoby a mladistvému je zaručeno stejné zacházení jako u dospělých.¹⁴ Důležitá není samotná osoba mladistvého a jeho výchovné potřeby, ale především to, že byl spáchán trestný čin. V jednotlivých evropských státech dochází k prolínání těchto modelů, v žádné zemi neexistuje v čisté podobě.

V zemích, kde převažuje sociální model začíná trestněprávní odpovědnost zpravidla později, pohybuje se od 16 let výše, mezi tyto země patří zejména Belgie- 18 let, Polsko- 17 let, Portugalsko- 16 let, mezi země s evropským justičním modelem se řadí Česká republika, Dánsko, Finsko, Švédsko, Norsko – 15 let, Německo, Rakousko, Itálie, Slovinsko, Slovensko, Španělsko – 14 let, Francie, Řecko – 13 let, Turecko- 11 let, Anglie a Wales a Švýcarsko – 10 let. Poněkud atypickou zemí je Švýcarsko, které ač je zemí radící se k sociálnímu modelu a reakce na dětskou a juvenilní kriminalitu má spíše pedagogický a terapeutický charakter, se vyznačuje velmi nízkou hranicí trestní odpovědnosti. Přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže s účinností od 1.1. 2007 ve Švýcarsku došlo ke zvýšení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti ze sedmi na deset let, zvýšení bylo zdůvodňováno bagatelní kriminalitou a řídkým výskytem trestné činnosti páchané dětmi do deseti let.¹⁵ Další zemí, kde převládá sociální systém orientován na „blaho dítěte“ je Belgie, kde je ze všech evropských zemí hranice trestní odpovědnosti nejvyšší, již delší dobu se však vede diskuse o změně tohoto systému, zejm. je navrhováno radikální snížení hranice trestní odpovědnosti z osmnácti na dvanáct let a nutné posílení procesního postavení mladistvých.¹⁶

Další zemí sociálního modelu je Polsko, jehož specifikem je, že mladiství, kteří nedovršili 17 let věku se mohou dopustit pouze trestního jednání nikoliv trestného činu, neboť jim nemůže být přičítána vina, řízení je vedeno před soudy rodinného práva podle občanského zákoníku.¹⁷

Justiční model převládá v Itálii, kde lze v určitých případech podrobit bezpečnostním opatřením osoby mladší 14 let, které lze považovat za společensky nebezpečné, pro posouzení trestní odpovědnosti pachatele ve věku 14.-18. let je nutno

13 Zezulová J., Trestní zákonodárství nad mládeží, Brno: Právnická fakulta Masarykovo univerzity, 1997, s. 109

14 Heitlinger, C.Die Altersgrenze der Strafmündigkeit, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2004, s. 75

15 Heitlinger, C.Die Altersgrenze der Strafmündigkeit, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2004, s. 250

16 Heitlinger, C.Die Altersgrenze der Strafmündigkeit, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2004, s. 165

17 Heitlinger, C.Die Altersgrenze der Strafmündigkeit, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2004, s. 167

zkoumat dosažení příslušné úrovně vospělosti.¹⁸ Trestní odpovědnost v Německu podobně jako ve Slovinsku je trestní odpovědností relativní a počíná ve 14 letech. V Německu podobně jako v Nizozemsku, kde hranice trestní odpovědnosti začíná již ve 12 letech je upraven pojem mladých dospělých, což jsou v případě Nizozemí osoby v rozmezí 18 až 21 let, obdobou je možnost užití ust. trestního práva dospělých v Polsku vůči mladistvým ve věku 16- 18 let v případě, že spáchali závažný trestný čin.¹⁹ Také v Rakousku se setkáme s pojmem mladí dospělí, jimiž jsou osoby ve věku 19-21 let, kteří byli podřazeni jurisdikci soudů pro mládež novelou zákona o soudnictví ve věcech mládeže z roku 2001 /BGBl I č. 10/2001/, pojem však v zákoně není definován a úprava se omezuje pouze na ustanovení vztahující se k řízení²⁰ Touto novelou byla také zvýšena horní věková hranice u mladistvých z 19 na 18 let věku, mladiství jsou tedy podle § 1 JGG osoby, které dovršily čtrnáctý, ale nepřekročily osmnáctý rok věku, přičemž podle § 2 odst. 2 JGG v trestním řízení proti mladistvému rozhoduje trestní soud. Pouze v případě, kdy hrozí že vývoj mladistvého může být ohrožen, rozhoduje o uložení opatření dle rodinného práva nebo předpisů o sociálně právní ochraně dětí poručenský nebo opatrovnický soud.²¹

18 Manna, A., Infante, E. Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe – Itálie. Překlad“ ITC-
Překladačská agentura, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001, s.10

19 Heintlinger, C.Die Altersgrenze der Strafmündigkeit, Hamburg: Verlag, Dr.Kovač, 2004, s. 184

20 § 46a JGG- Jugendgerichtsgesetz BGBl Nr. 599/1988 ve znění pozdějších předpisů

21 § 2 odst. 1 JGG

Kapitola 2

Opatření ukládaná mladistvým

2.1. Pojetí restorativní justice

System soudnictví ve věcech mládeže a filosofická východiska založená na pojetí restorativní /obnovující/ justice se diametrálně liší od systému soudnictví ve věcech dospělých. Zatímco trestní soudnictví ve věcech dospělých je zaměřeno do minulosti na spáchaný trestný čin a okolnosti v době spáchaní, soudnictví ve věcech mládeže /SVM/ je orientováno do budoucna, vychází z aktuální životní situace konkrétního mladistvého. Primárním cílem systému SVM je mladistvého chránit před škodlivými vlivy, vytvořit podmínky pro jeho zdravý rozumový a mravní vývoj a omezit recidivu jeho trestné činnosti.²²

Pojem restorativní justice / z angl. restore- obnovit, navrátit do původního stavu/ znamená koncept odlišného způsobu zacházení s pachatelem než je systém trestající justice, příznivci restorativní justice zastávají názor, že trestající spravedlnost neposkytuje adekvátní odpověď společnosti na růst kriminality, nechrání dostatečně jedince a společnost.

Zločin /trestný čin/ má být chápán především jako škoda způsobená oběti a to v nejširším významu slova jako újma materiální, fyzická, psychická, ztráta společenského postavení, narušení sociálních vazeb a osobního a rodinného života a také jako hrozba pro bezpečnost společnosti. Cílem je odstranění následků trestné činnosti prostřednictvím postupu vyjednávání mezi pachatelem a obětí, přičemž orgány činné v trestním řízení se mají v systému angažovat až tehdy, pokud tento postup evidentně nevede k cíli nebo se vzhledem ke druhu spáchaného činu jeví jako nedostatečný. Setkání pachatele s obětí se děje prostřednictvím tzv. mediace /zprostředkování styku/ v bezpečném prostředí za účasti nezávislého mediátora – vyškoleného zprostředkovatele, v průběhu mediace by si pak strany měly vyjasnit svá stanoviska a ve společné diskusi se pokusit nalézt společné řešení obsahující vyrovnání pachatele s obětí a nahrazení způsobené škody a újmy. Postavení,

²² Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1.vydání C.H. Beck, Praha 2004, s. 82

úkoly a činnost mediátorů v České republice byla upravena zákonem č. 257/2000 Sb. O probační a mediační službě, který nabyl účinnosti 1.1. 2001.²³

Přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb. dostala poprvé v České republice restorativní justice jednoznačnou podporu a preferenci před justici retributivní /trestající/. Jak již bylo výše zmíněno ZSM v mnohém navazoval na prvorepublikový zákon č. 48/1931 Sb., který nabyl účinnosti dne 1.10. 1931 a který zařadil tehdejší Československo mezi nejprogresivnější evropské země. V důvodové zprávě k tomuto zákonu se tehdy psalo: „Je již obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čeliti trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž i opatřeními výchovnými, směřujícími hlavně k mravní záchraně a polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky.“²⁴ Jak je patrné z uvedeného, také tento zákon z restorativní politiky vycházel. Na rozdíl od tradičně chápané trestní odpovědnosti je prvotním cílem uplatněných prvků restorativní justice v současné právní úpravě ZSM obnova poškozených mezilidských a sociálních vztahů., odčinění újmy vzniklé protiprávním činem nebo vážně projevená snaha o alespoň částečnou nápravu deliktem způsobených následků. Při obnově sociálních vztahů je kladen důraz na integraci mladistvého do jeho nejbližšího sociálního prostředí tak, aby získal zázemí potřebné k tomu, aby si našel společenské uplatnění odpovídající jeho vlohám a duševním a rozumovým předpokladům.

Právní úprava ZSM umožňuje také aplikační praxi pestrá škálou reakcí na dětskou a juvenilní kriminalitu odpoutat se od přesně daných zásad odplatné trestní spravedlnosti, současně však na ty, kdo budou zákon aplikovat klade nemalé požadavky. Aplikace zákona vyžaduje nejen dobrou znalost specifík věkové kategorie delikventní mládeže, ale také ochotu spolupracovat s odborníky z různých oborů a schopnost překročit hranice jednoho právního odvětví.²⁵ Již v komentáři k prvorepublikovému zákonu o trestním soudnictví nad mládeží se jeho autoři vyjádřili k požadavkům kladeným na soudce, které bezesporu platí i dnes:

„... To vše vyžaduje soudce bohatých životních zkušeností, dobrého srdce, způsobilosti najít přístup k nitru mladistvého a získati jeho důvěru, předpokládá schopnosti a znalosti pedagogické, znalost organizace sociální péče, jejich pramenů i praktického provádění.

23 Karabec Z., Koncept restorativní justice, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů, Praha 2003

24 Miřička A., Schulz O., O trestním soudnictví nad mládeží, Praha: Československý kompas, 1932, s. 1

25 Válková H., Šámal P., Sotolář A., Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů, Praha 2003

Úkol, který se tu na soudce klade, ani ne tak jako na právníka, jako spíše na člověka, je tak velký...“²⁶

2.2. Systém opatření

Základní hmotněprávní formou reakce na trestnou činnost mladistvých je podle aktuální právní úpravy ZSVM ucelená a vnitřně provázaná soustava opatření trojího druhu: výchovných, ochranných a trestních. Ucelený systém opatření tak umožňuje pružně reagovat na různé aspekty trestné činnosti mladistvých i na jejich osobní poměry. Opatření představují primárně reakci na trestný čin, sankční složky však nejsou jejich dominantní složkou, jak již bylo výše zmíněno, důraz je kladen především na pozitivně motivační působení na mladistvého ve smyslu vytvoření podmínek pro jeho další sociální a duševní rozvoj, jeho ochranu před škodlivými vlivy a také ochranu společnosti před recidivou jeho trestné činnosti. Účelem opatření je tedy více chránit, vést a pomáhat, než trestat, zároveň je však nezbytné působit na jejich sociální okolí a tak aktivně vytvářet podmínky pro změnu chování. Klíčem k volbě vhodných postupů a opatření je proto důkladná znalost poměrů mladistvých, společenského prostředí, ve kterém žijí a také jejich osobnostních charakteristik a okolností spáchání trestné činnosti. Účelu opatření může být v některých případech dosaženo již samotným projednáním věci před soudem, což může být společně s dalšími podmínkami uvedenými v § 11 odst. 1 ZSVM důvodem pro upuštění od uložení trestního opatření.²⁷

V některých případech lze trestní stíhání skončit bez provedení hl. líčení tzv. odklony od standardního soudního řízení, široké jsou také možnosti ukládání trestních opatření nespojených s bezprostředním odnětí svobody. Ukládání trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody mladistvým je mimořádně citlivým problémem, neboť na jedné straně mladiství jsou osoby bez větších zkušeností a jejich nevyzrálost patří k hlavním příčinám jejich selhání a spáchání trestné činnosti, jejichž důsledky si zpravidla neuvědomují, na druhé straně však jsou u nich dány podstatně příznivější předpoklady k jejich nápravě již při použití mírnějších výchovných prostředků, což svědčí o oprávněnosti stanoviska, uplatňovaného zejména v soudní praxi, že toto trestní opatření je třeba uložit pouze v případech spáchání závažného provinění a dále tehdy, když se pro vyšší stupeň narušení mladistvého minula účinkem dřívější výchovná opatření jiného

26 Miříčka A., Schulz O., O trestním soudnictví nad mládeží, Praha: Československý kompas, 1932, s. 102

27 Válková H., Šámal P., Sotolář A., Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů, Praha 2003

druhu.²⁸ ZSVM umožňuje uložit mladistvému trestní opatření odnětí svobody výrazně kratšího trvání než u dospělých a zároveň počítá s širokou nabídkou integračních opatření a vzdělávacích programů, které napomohou jeho opětovnému začlenění do společnosti.²⁹ Trestní sazby odnětí svobody podle trestního zákona se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž horní hranice nesmí převyšovat pět a dolní jeden rok, za splnění zákonných podmínek v § 31 odst. 3 ZSVM lze pak mladistvému uložit odnětí svobody na pět až deset let a to pouze za předpokladu, že by k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo uložení odnětí svobody v základním rozmezí. Oproti trestnímu zákonu umožňuje ZSVM uložení alternativního trestního opatření: peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu. Podmíněné odložení výkonu peněžitě opatření vychází z předpokladu, že již samotné projednání věci společně se sledováním chování mladistvého po stanovenou dobu při splnění podmínek stanovených v § 28- 30 ZSVM postačí k dosažení zákonného účelu. Na rozdíl od uloženého peněžitě opatření zde dochází k odkladu jeho výkonu, přičemž odklad není definitivní, ale podmíněný, vázaný na vedení řádného života a vyhovění uloženým podmínkám a při splnění těchto okolností vysloví soud po skončení zkušební doby, že se mladistvý osvědčil, příp. rozhodne a to i před uplynutím stanovené doby, že se peněžitě opatření vykoná.³⁰

Výrazně preventivně ve vztahu k možné recidivě trestné činnosti mladistvých mohou působit výchovná opatření, jejichž základním účelem je předcházení dalšímu páčání provinění, ochrana před škodlivými vlivy a vytvoření podmínek pro společenské uplatnění mladistvých a jejich další zdravý rozvoj. Ač v sobě řada opatření nese komponent újmy, zejm. dohled probačního úředníka /§16 ZSVM/ a probační programy /§ 17 ZSVM/, praktické uplatnění těchto opatření vytváří podmínky pro reálné naplnění zásady pomocné úlohy trestní represe.³¹ Dovoluje-li to jejich povaha, je možné podle § 15 ZSVM použít vůči mladistvému výchovného opatření i vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení.

28 R 11/1985

29 Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání C.H.Beck, Praha 2004, s. 87

30 Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, C.H. Beck, Praha 2004, s. 338

31 Šámal P., Kůrková V., Šámalová M., Bláha J., K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle ZSVM, Státní zastupitelství 05/2007, s. 19

2.2.1. K ukládání ochranných opatření mladistvým

Ochranná opatření tvoří samostatnou kategorií trestněprávních sankcí, které je možno uložit na rozdíl od trestních opatření nejen mladistvým trestně odpovědným, ale také mladistvým, kteří trestně odpovědní nejsou ať už pro nepřičetnost nebo pro nedostatek věku. Ochranná opatření představují určitou újmu a omezení osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána, přičemž újma je jejich nevyhnutelným účinkem nikoliv funkční složkou.³² Podle § 21 odst. 1, 2 ZSVM jsou ochrannými opatřeními ochranné léčení, zabezpečovací detence³³, ochranná výchova a zabránění věci, přičemž podle ust. ZSVM lze uložit pouze ochrannou výchovu, ostatní ochranná opatření se ukládají podle trestního zákona. Tr. zákon umožňuje v § 72 odst. 2 fakultativně uložit ochranné léčení, pokud pachatel spáchal tr. čin pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním nebo pokud spáchal tr. čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Obligatořně soud uloží podle § 72 odst. 1 tr. zákona ochranné léčení pachateli činu jinak trestného, který není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jehož pobyt na svobodě je nebezpečný. Pachateli zmenšeně přičetnému soud obligatořně uloží ochranné léčení, pokud snižuje trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby dle § 32 odst. 2 tr. zák. nebo od potrestání upustí podle § 25 odst. 1 tr. zák., je-li z hlediska převýchovy pachatele a ochrany společnosti účinnější než trest a to za předpokladu, že si pachatel stav zmenšené přičetnosti nepřivodil, a to ani z nedbalosti vlivem návykové látky.³⁴

V souvislosti s přijetím zákona č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence, s účinností k 1.1. 2009 bylo ust. § 25 doplněno o druhý odstavec, kde za stanovených podmínek může soud upustit od potrestání pachatele, který spáchal úmyslný trestný čin, jehož horní hranice převyšuje pět let za současného uložení zabezpečovací detence, pokud má za to, že zajistí ochranu společnosti lépe než trest. Za § 72 tr. zák. byl vložen § 72a, který vymezuje další případy, kdy soud obligatořně uloží a fakultativně může uložit zabezpečovací detenci, přičemž výslovně stanoví, že ji soud může uložit samostatně, při upuštění od potrestání nebo i vedle trestu. Na rozdíl od obligatořního uložení ochranného léčení podle § 72 odst.1 se musí v případě obligatořního uložení zabezpečovací detence jednat o čin jinak trestný, který by naplňoval znaky zvlášť závažného trestného činu

32 Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, C.H. Beck, Praha 2004, s. 190

33 § 72a tr.zák., s účinností k 1.1. 2009

34 Novotný O., Dolenský A., Jelínek J., Vanduchová M., Trestní právo hmotné, obecná část 1, 4. přepracované vydání, ASPI Publishing s.r.o., Praha 2003, s. 138

(§ 41 odst. 2 tr. zák.), přičemž nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení vedlo k dostatečné ochraně společnosti.

U ochranného opatření zabezpečovací detence tedy vystupuje do popředí funkce ochrany společnosti, v souladu s nově definovaným účelem ochranného opatření v § 21 odst. 1 ZSVM, přičemž je zřejmá subsidiární povaha zabezpečovací detence ve vztahu k ochrannému léčení, proto soud pro mládež uloží tento druh ochranného opatření mladistvému za splnění zákonných předpokladů pouze pokud ochrany společnosti nelze dosáhnout mírnějšími prostředky, tedy uložením ochranného léčení. Také ust. § 72a odst. 5 tr. zák. nasvědčuje tomu, o jak závažný zásah do práv mladistvého se jedná, neboť na rozdíl od nové zákonné úpravy trvání ochranného léčení³⁵, jež je stanovena na dva roky, přičemž tato doba může být prodloužena, vždy však nejdéle o další dvě léta, potrvá zabezpečovací detence pokud to vyžaduje ochrana společnosti, přičemž je stanovena povinnost soudu nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda důvody pro její další pokračování ještě trvají.

Při konstatování závěru o nepřičetnosti mladistvého je třeba rozlišovat mezi nepřičetností z důvodu podle § 12 tr.zák. a speciálním důvodem nepřičetnosti podle § 5 odst. 1 ZSVM, neboť co do možnosti ukládat opatření jsou důsledky v určitých směrech rozdílné. Podle § 5 odst. 2 ZSVM lze vůči trestně neodpovědnému mladistvému použít obdobně postupů a opatření uplatňovaných u dětí mladších patnácti let, tedy opatření uvedených v § 93 odst. 1 ZSVM. Ochrannou výchovu však nelze uložit nepřičetnému mladistvému podle § 22 odst. 1 ZSVM, neboť uložení ochranné výchovy je podmíněno tím, že nepostačuje uložení výchovného opatření, to však nelze uložit nepřičetnému mladistvému, proto lze uložit ochrannou výchovu podle tohoto ustanovení pouze mladistvému přičetnému či zmenšeně přičetnému, nepřičetnému mladistvému lze uložit ochrannou výchovu pouze podle § 93 odst. 2 ZSVM.³⁶ Použití postupů a opatření podle § 93 odst. 1 ZSVM však nevylučuje rovněž použití zbývajících ochranných opatření, tak jak je uvádí ust. § 21 odst. 1, 2 ZSVM, tedy ochranného léčení, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a nově i zabezpečovací detence, s výslovným odkazem na §§ 72, 73 a 73a tr. zák., z povahy věci je naproti tomu vyloučeno uložení výchovných či trestných opatření, neboť předpokladem jejich uložení je postavení mladistvého jako pachatele provinění.³⁷

35 § 72 odst 6 tr. zák., s účinností od 1.1.2009

36 K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle ZSVM, Šámal P., Kůrková V., Šámalová M., Bláha J., Státní zastupitelství 05/2007, s.21

37 K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle ZSVM, Šámal P., Kůrková V., Šámalová M., Bláha J., Státní zastupitelství 05/2007, s. 18

Ochranné léčení podle § 72 odst. 1 tr. zák. lze však uložit pouze mladistvému nepřičetnému podle § 12 tr. zák., neboť nepřičetnost podle tohoto ust. má původ v duševní poruše, jež lze tímto léčením ovlivňovat. Naproti tomu je vyloučeno uložení ochranného léčení u mladistvého nepřičetného podle § 5 odst. 1 ZSVM, v úvahu přichází pouze uložení zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty podle § 73 odst.1 tr. zák. za splnění dalších zákonných předpokladů.³⁸

Pokud soud pro mládež využije zákonné možnosti použít postupy a opatření hlavy třetí ZSVM, postupuje v řízení podle předpisů upravující občanské soudní řízení, nestanoví-li zákon jinak.³⁹ Řízení pak vychází z právní úpravy řízení péče soudu o nezletilé, je řízením nesporným podle příslušných ust. občanského soudního řádu s přihlédnutím k právní úpravě hlavy třetí ZSVM a je možné jej zahájit na základě návrhu státního zástupce nebo usnesením soudu pro mládež na zahájení řízení.⁴⁰

Základním ochranným opatřením soudu pro mládež vůči mladistvým v závažnějších věcech by měla být ochranná výchova podle § 22 ZSVM, jejíž uložení je subsidiární k uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině, neboť ústavní výchova by měla méně zasahovat do práv mladistvého a méně omezovat jeho osobní svobodu. Ochrannou výchovu je možno uložit za podmínek stanovených v § 22 odst. 1 ZSVM buď samostatně při upuštění od uložení trestního opatření podle § 12 písm. b) ZSVM nebo vedle trestního opatření. Trvání ochranné výchovy může být omezeno jejím účelem, jímž je vhodnou výchovou odstranit, příp. omezit možnost vzniku pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy a současně umožnit jednotlivci jeho další rozvoj, aby se mohl stát řádným občanem, tzn. bylo-li účelu ochranné výchovy dosaženo, musí být z ochranné výchovy propuštěn a to i když dosud nedovršil osmnáctý rok věku. Dalším omezením pro trvání ochranné výchovy je dovršení věku osmnácti let, po jehož dosažení již nelze započít s jejím výkonem a také rozhodnutí o prodloužení ochranné výchovy musí být učiněno před dosažením věkové hranice osmnácti let, přičemž ochranná výchova může trvat nejdéle do dosažení devatenácti let věku.⁴¹ Uložení ochranné výchovy znamená odnětí nezletilce z výchovy rodičů a jeho zařazení do výchovného kolektivu s přísnějším režimem. Ježto jde o hluboký zásah do práv občanů, lze ochrannou výchovu uložit teprve

38 K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle ZSVM, Šámal P., Kůrková V., Šámalová M., Bláha J., Státní zastupitelství 05/2007, s. 21

39 § 96 ZSVM

40 K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle ZSVM, Šámal P., Kůrková V., Šámalová M., Bláha J., Státní zastupitelství 05/2007, s. 22

41 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s. 277

když jiné méně intenzivní prostředky výchovy již nemají naději na úspěch.⁴²

2.3. Historický exkurs trestání mladých pachatelů

Až do 16. století byla zločinnost soudně stíhána a trestána většinou bez ohledu na věk pachatelů a přísnost trestů v jednotlivých případech závisela na právní úvaze soudce. Při rozhodování o druhu a výši trestu soudci hodnotili, zda pachatel spáchal zločin úmyslně či z prchlivosti nebo neopatrnosti, zkoumali, zda se provinil vůči vrchnosti či osobám sobě rovným a přihlíželi také k věku a rozumovým schopnostem pachatele. Byla stanovena trestní odpovědnost za krádež, což byl převažující delikt ranného novověku a to rozdílně u mužů – osmnáct let a žen – pouze patnáct let, pod tuto věkovou hranici byl také stanoven zákaz používat při výslechu mučící nástroje.

Po vydání trestního kodexu Marie Terezie v r. 1768 nastaly v trestním právu výrazné změny. Nadále byl sice používán systém krutých tělesných trestů a trestů smrti včetně upalování a pohřbívání zaživa, ale delikventi ve věku do čtrnácti let byli nejen vyloučeni z výslechu za použití práva útrpného, ale byla u nich vyloučena i trestní odpovědnost, pokud se nedopustili hrdelního zločinu.

Ve všeobecném zákoníku „o zločinech a trestech za ně“ císaře Josefa II. se již výrazně projevil vliv osvícenství, zákoník vycházel z požadavku *nullum crimen nulla poena sine lege*, a při stanovení druhu trestu zohledňoval společenskou nebezpečnost deliktu. Trest smrti byl nahrazen doživotím a uplatňován jen v případě výjimečného stavu. K věku pachatele mělo být přihlíženo při ukládání trestů, mohly být ukládány i tělesné tresty, jejichž účelem však byla především náprava pachatele.

Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z r. 1804 uvádí jako jeden z důvodů vylučující trestní odpovědnost nedostatek věku /do 14 let/. Za vlády Františka Josefa I. v zákoně č. 117 z r. 1852 byly delikty rozlišeny na zločiny, přečiny a přestupky. Za zločiny byl ukládán trest smrti, vykonávaný oběšením, žalář i těžký žaláři, dále mohl být uložen trest bití v počtu 25 ran holí pro muže a metlou pro ženy a nedospělé ve věku od 14cti do 18cti let, tělesné tresty byly zrušeny v r. 1867. Postižitelné byly i zločiny dětí od 10 do 14 let, podle zákona byly trestány jako přestupky, a to zavřením v odděleném místě na dobu 1 až 6 měsíců. Pachatelé ve věku od 14cti do 18cti let byli nazýváni mladistvými a při výměře trestu bylo přihlíženo k tomu, jak se jejich věk přiblížil prahu dospělosti.⁴³

42 R 41/1962

43 Kýr A., Trestání mladých pachatelů v minulosti, časopis pro historickou penologii č. 1/2008, s. 1-4

Ještě před rozpadem habsburské monarchie se rakouský zákonodárce několikrát pokoušel o reformu již zastaralého zákoníku z r. 1852, bylo však dosaženo jen dílčích úspěchů, na území českých zemí v rámci tehdejšího Rakouska-Uherska došlo ke sloučení pravomoci poručenské s pravomocí v trestních věcech u okresních soudu a u ostatních soudů k příkazování trestních věcí mladistvých jednomu specializovanému soudci nebo senátu. Nový a velmi moderní zákon č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží, který sjednotil dosavadní právní úpravu týkající se trestního soudnictví ve věcech mládeže pro celé československé území, byl přijat až v r. 1931. Zákon komplexně upravoval trestní odpovědnost, procesní postavení mladistvého a průběh proti němu vedeného trestního řízení a některé jeho moderní prvky se uchovaly i ve znění trestního zákona a trestního řádu z r. 1961 až do nabytí účinnosti současného ZSVM.⁴⁴

Spáchaný delikt se v tomto zákoně označuje jako provinění, může se jej dopustit mladistvý, tedy osoba, která v době spáchaného činu dovršila čtrnáctý a nedokonala osmnáctý rok věku.⁴⁵ Namísto trestu smrti nebo trestu na svobodě se uloží mladistvému trest zavření, trestní sazby se stejně jako u t.č. účinného ZSVM snižují na polovinu, stejné je i zákonné omezení horní a dolní hranice snížené sazby- ne více než jeden a ne více než pět let. Pokud pachatel spáchal tr. čin, za který tehdejší tr. zákony stanovily trest smrti nebo doživotí, uloží se trest zavření v rozmezí jeden až deset let, pokud však viník byl v době spáchaní tr. činu starší šestnácti let, uloží se mu trest mezi dvěma až patnácti lety, přičemž takhle stanovené trestní sazby jsou pro soudce závazné. Naproti tomu podle t.č. platného ZSVM pokud mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákon dovoluje ve zvláštní části uložení výjimečného trestu a pokud stupeň společenské nebezpečnosti provinění je za splnění zákonných podmínek mimořádně vysoký, je dána možnost soudu pro mládež uložit odnětí svobody na pět až deset let a to pouze za předpokladu, že by k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo odnětí svobody od jednoho do pěti let. Prvorepublikový zákon tedy na rozdíl od současného ZSVM vychází pouze z formálního pojetí provinění a za splnění zákonných předpokladů lze mladistvému uložit vyšší trest, než podle zákona současného, dále chybí ustanovení, které by soudci pro mládež umožňovalo vzhledem k okolnostem nebo poměrům pachatele trest zavření (odnětí svobody) mimořádně snížit bez omezení uvedeného v trestním zákoně, tak jak to umožňuje současná právní úprava.

44 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, Praha, C.H.Beck 2004, s. IX-XI

45 zák. č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, §§ 2, 3

Prvorepublikový zákon upravuje velmi podrobně výkon trestu zavření (§§ 13-22), trest má být vykonáván odděleně od dospělých ve zvláštních ústavech, k tomu určených, přičemž rozlišuje soudní věznice, určené k tomu ministrem spravedlnosti nebo výchovny (dříve nazývané polepšovny, což byly donucovací pracovny pro mladistvé, vhodné zejména tehdy, má-li na trest navazovat ochranná výchova) pro výkon trestů v trvání do šesti měsíců, trest delší šesti měsíců se vykonává v polepšovně, pokud tak nařídí ministr spravedlnosti mohou být v polepšovně vykonávány i tresty delší než tři měsíce. Podle § 12 zák. č. 48/1931 Sb. lze ochrannou výchovu vykonávat nejen ve výchovně, ale také v rodině, která je k tomu způsobilá a ochotná, ochranná výchova potrvá nejdéle do dokonání dvacátého prvního roku věku. Další odlišností oproti současné právní úpravě je nemožnost uložit trest na svobodě pro případ nedobytnosti peněžitého trestu.⁴⁶

Podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona č. 48/1931 Sb.:“vůdčí zásadou trestního práva mládeže musí býti: co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat i je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávat i polepšovati“.⁴⁷

Trestním zákonem č. 86/1950 Sb. byl zákon o trestním soudnictví nad mládeží bez odpovídající náhrady zrušen a ustanovení týkající se mladistvých byla opět začleněna do obecných trestně právních předpisů. Byly zrušeny soudy pro mládež a hranice trestní odpovědnosti byla stanovena na 15 let, za mladistvé byly tedy považovány osoby, které v době spáchání trestného činu dovršily 15. rok a nepřekročily 18. rok věku, přičemž tato zákonná definice mladistvých je platná dosud. Nově byl vymezen účel trestu, jímž měla být výchova v řádného pracujícího člověka se zřetelem k jeho osobním vlastnostem a prostředí, z něhož pocházel. U mladistvých bylo vyloučeno uložení trestu smrti nebo doživotí, namísto toho zákon stanovil trest odnětí svobody od tří do patnácti let. Nedospělým pachatelům ve věku 12-15 let, kteří se dopustili trestného činu, za který byl stanoven trest smrti nebo odnětí svobody na doživotí, mohl poručenský soud nařídít ochrannou výchovu.⁴⁸ Nový trestní zákon již byl zcela koncipovaný v duchu sovětského trestního zákonodárství, samostatné trestní právo mládeže přestalo existovat, specifika věkové kategorie dospívajících zohledňovalo v okleštěné podobě pouze několik ustanovení převzatých ze zákona z r. 1931. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. nepřekročil zásadnějším způsobem předchozí legislativní úpravu ukládání a výkonu trestů u mladistvých.

46 Ottova encyklopedie, dostupné na: <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/440954-trestni-soudnictvi-nad-mladezi>

47 Tamtéž

48 Kýr A., Trestání mladých pachatelů v minulosti, časopis pro historickou penologii č. 1/2008, s. 5-6

Novely trestního zákona a trestního řádu, kterými byla reforma trestního práva po roce 1989 prováděna, se soudnictví ve věcech mladistvých významněji nedotkly, jejich důsledkem však bylo, že se u mladistvých začalo ve velké míře užívat nových trestněprávních a trestněprocesních institutů, zejm. nového alternativního trestu obecně prospěšných prací, podmíněného upuštění od potrestání a také odklonů od trestního stíhání ve formě narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání. Nová alternativní řešení trestních věcí však vzhledem k tomu, že se týkala všech pachatelů, nepostihovala v dostatečné míře zvláštnosti juvenilní kriminality. Jediný institut, účinný od r. 2002, který se týkal výhradně mladistvých, byl zánik nebezpečnosti trestného činu spáchaného mladistvým, který se však v praxi významněji neprojevil a v rozšířené podobě pak byl pod názvem účinná lítost převzat do nového zákona o soudnictví ve věcech mládeže s účinností k 1.1. 2004.⁴⁹

49 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, Praha, C.H.Beck 2004, s. XI-XII

Kapitola 3

Otázky procesní

3.1. Odklony v řízení proti mladistvým

Za splnění zákonných podmínek lze v řízení proti mladistvým použít zvláštních způsobů řízení, jejichž výčet je obsažen v § 69 tr. zák., ZSVM navíc zakotvil vedle zvláštních způsobů řízení jejichž použití umožňuje tr. řád, tedy podmíněného zastavení trestního stíhání a schválení narovnání nový druh tzv. odklonu od standardního řízení – odstoupení od trestního stíhání určený speciálně mladistvým obviněným. Výčet zvláštních způsobů řízení podle § 69 ZSVM však není taxativní, ZSVM na jiných místech zmiňuje i další druhy řízení upravené tr. řádem a sice řízení proti uprchlému podle § 64 odst. 1 ZSVM a řízení před samosoudcem podle § 62 odst. 1 ZSVM. Z řízení, které ZSVM nezmiňuje, dále přichází v úvahu řízení po zrušení rozhodnutí nálezem Ústavního soudu podle § 314h až 314k tr. řádu a podmíněné odložení podání návrhu na potrestání podle § 179g až 179h tr. řádu.⁵⁰

Ust. § 68 ZSVM obsahuje obecné podmínky, jež musí být splněny, aby bylo možno použít tzv. odklonů od standardního řízení. Tr. stíhání proti mladistvému musí být důvodné, navíc v řízení kde přichází v úvahu podmíněné zastavení tr. stíhání, schválení narovnání či podmíněné odložení podání návrhu na potrestání je další podmínkou i doznání obviněného, to však nezavazuje orgány činné v tr. řízení povinnosti náležitě objasnit skutkový stav v míře, jež vyžaduje rozhodnutí o odklonech.⁵¹ Další podmínkou pro použití odklonů je připravenost mladistvého nést odpovědnost za spáchaný čin, vypořádat se s jeho příčinami a přičinit se o odstranění škodlivých následků, tedy i následků, jež nejsou kryty zaviněním. Tato podmínka je zpřísněním a potenciálním omezením pro aplikaci ust. o podmíněném zastavení tr. stíhání a schválení narovnání, přičemž u odstoupení od trestního stíhání jako nejmírnějšího druhu odklonu je její splnění logickým předpokladem. Přestože není rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání podmíněno výslovně doznáním mladistvého, je právě doznání spáchaného skutku základním projevem jeho připravenosti

50 J. Jelínek, D. Melicharová, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2004, s.108

51 K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým, F. Štěrba, Trestní právo 5/2005, s.16

nést odpovědnost za své jednání.⁵² Fakultativně lze na mladistvém požadovat, aby se zavázal k chování omezujícím možnosti spáchání dalších provinění. Tento požadavek je nejnáze realizovatelný prostřednictvím uložení výchovných opatření, mladistvý se v těchto případech zavazuje poskytnutím souhlasu s jejich uložení. Uložení výchovných opatření však má právní důsledky pouze u odklonů spojených se stanovením zkušební doby, kde má soud pro mládež možnost reagovat na případné porušení závazku mladistvého. V případě narovnání a odstoupení od trestního stíhání soud vzhledem ke konečnosti vyřízení věci tuto možnost nemá a proto se uložení výchovných opatření nejeví jako účelné.⁵³

3.1.1. Odstoupení od trestního stíhání

Odstoupení od trestního stíhání je novým druhem odklonu, jehož lze použít pouze v řízení proti mladistvým a jehož podstata spočívá v tom, že soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může při splnění stanovených podmínek od trestního stíhání odstoupit za současného zastavení trestního stíhání, přičemž se jedná o konečné rozhodnutí ve věci. V řízení před soudem je vyloučeno podání mimořádných opravných prostředků proti rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání /OTS/, v přípravném řízení nelze OTS zrušit oprávněním Nejvyššího státního zástupce podle § 174a tr. řádu. Kritéria pro OTS jsou obdobná s jinou formou odklonu – fakultativním zastavením trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu, které se může také v řízení ve věcech mladistvých uplatnit.⁵⁴ OTS totiž postrádá prvky sankce, které jsou spojeny s jinými formami odklonů a to podmíněným zastavením tr. stíhání a narovnáním.

Odstoupit od trestního stíhání lze podle § 70 odst. 3 ZSVM za kumulativního splnění pěti obligatorních podmínek – musí jít o provinění, na který tr. zákon stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující tři roky, neexistence veřejného zájmu na dalším stíhání mladistvého, orgán rozhodující o odstoupení vezme v úvahu nebezpečnost provinění pro společnost a přihlédne také k osobě mladistvého a konečně trestní stíhání není účelné a potrestání mladistvého není nutné k jeho odvrácení od páchaní dalších provinění.

52 K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým, F. Štěrba, Trestní právo 5/2005, s. 17

53 K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým, F. Štěrba, Trestní právo 5/2005, s. 18

54 J. Jelínek, D. Melicharová, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2004, s. 109

Kromě podmínek obligatorních uvádí § 70 odst. 3 ZSVM další fakultativní podmínky, za kterých lze od trestního stíhání odstoupit, přičemž právě fakultativní podmínky přispívají k odlišení odstoupení od trestního stíhání od institutu fakultativního zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu. Zákon zmiňuje zejména vykonání vhodného probačního programu, úplné nebo alespoň částečné nahrazení škody způsobené proviněním za předpokladu souhlasu poškozeného s odškodněním nebo pokud bylo mladistvému vysloveno napomenutí s výstrahou, jež lze považovat za dostatečné. Nevýhodou úspěšného výkonu probačního programu oproti zbývajícím fakultativním podmínkám je zejména délka jeho trvání, jež může být na újmu rychlému vyřízení věci. Na rozdíl od podmíněného zastavení a narovnání nevyplývá z další fakultativní podmínky u odstoupení od OTS - nahrazení způsobené škody nutnost, aby obviněný nahradil škodu sám, ale již z podstaty tohoto institutu, který se uplatňuje výhradně proti mladistvým se počítá s tím, že mladistvý často nedisponuje vlastními finančními prostředky. Souhlas poškozeného s odškodněním je však často jeho jedinou formou participace na OTS, neboť jeho postavení v tomto druhu odklonu je velmi slabé. K odstoupení od trestního stíhání se souhlas poškozeného nevyžaduje a pokud jde o možnost podat stížnost je jeho postavení vůbec nejslabším, neboť poškozený má právo podat stížnost proti usnesení o OTS pouze pokud bylo učiněno v řízení před soudem, v přípravném řízení tuto možnost nemá, podle § 70 odst. 4 ZSVM se poškozený o odstoupení od trestního stíhání pouze vyrozumí. Postavení poškozeného v tomto druhu odklonu je evidentně v rozporu s jedním se základních principů ZSVM a sice zásadou uspokojení zájmů poškozeného, obsažené v § 3 odst. 7 ZSVM.⁵⁵

Ust. § 70 odst. 5 ZSVM umožňuje mladistvému docílit pokračování v trestním stíhání, pokud do tří dnů od doby, kdy mu bylo usnesení oznámeno prohlásí, že na projednání věci trvá a tím tak dosáhnout případně zprošťujícího rozsudku a plné rehabilitace. Mladistvý však může své prohlášení vzít zpět, čímž nabývá bez dalšího usnesení o OTS a jeho zastavení opět účinnosti.⁵⁶ Obviněný /mladistvý/, který po zastavení trestního stíhání z důvodu uvedeného v § 11 odst. 1 písm. a) resp. písm. b) tr.ř. / u mladistvých obdobně z důvodu uvedeného v § 70 odst. 1 a 2 ZSVM/ prohlásí podle § 11 odst. 3 tr.ř. /u mladistvých obdobně podle § 70 odst. 5 ZSVM/, že trvá na projednání věci, má právo toto prohlášení vzít zpět.⁵⁷

55 K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým, F. Štěřba, Trestní právo 5/2005, s.21-22

56 Šámal, Válková, Sotolář, Hrušáková, Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, C.H. Beck 2004, s.671

57 R 30/1970

3.2. Institut vazby u mladistvého

3.2.1. Obecně o vazbě

Vazba je institutem trestního řízení, kterým se zajišťuje osoba obviněného pro účely trestního řízení a výkonu trestu, přičemž úprava obsažená v trestním řádu se ohl. vazby použije subsidiárně, pokud ZSVM neobsahuje zvláštní úpravu. Článek 8 odst. 5 Listiny základních práv a svobod stanoví, že nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou v zákoně a na základě rozhodnutí soudu. Obecné důvody vazby jsou uvedeny v § 67 trestního řádu, je však na úvaze soudce, zda za splnění zákonných podmínek obviněného do vazby skutečně vezme. Fakultativnost vazebního institutu je ještě posílena zákonnou podmínkou- pokud účelu vazby nelze dosáhnout jiným opatřením, přičemž vazba je přípustná pouze ve stadiu trestního stíhání, tedy do právní moci meritorního rozhodnutí. Vazba představuje vážný zásah do občanských práv a svobod obviněného, tedy osoby, proti které bylo zahájeno trestní stíhání, ale o jejíž vině dosud nebylo rozhodnuto, proto by i užití vazby proti dospělému pachateli mělo být opatřením subsidiárním, uplatnivším se pouze pokud ji nelze nahradit opatřením podle § 73, 73a trestního řádu.

Uplatnění vazby vůči mladistvému jako osobě, jejíž tělesný a duševní vývoj není zcela ukončen, nese sebou jistá specifika, která zohledňuje ust. §§ 46 - 51 ZSVM. Institut vazby může negativně ovlivnit i dospělé osoby, u mladistvých pak zpravidla působí ještě mnohem výrazněji a zanechává hlubší a trvalejší následky.⁵⁸ Negativními vlivy vazby na psychiku mladistvého se zabýval také R. Sopko, který dospěl k následujícím zjištěním. Na mladistvého nejvíce působí náhlá ztráta svobody, což má případný vliv na další formování jeho osobnosti a na celý jeho psychický stav. Mladiství obvinění ve vazbě se vyznačují zvýšenými obrannými reakcemi, projevuje se u nich zpravidla negativismus. Na psychiku mladistvého působí zejména prostorové omezení, odloučení od rodičů, sourozenců a od sociálních skupin, v nichž se pohyboval. S prodlužující dobou, kterou je mladistvý ve vazbě ztrácí na intenzitě pocit viny, který měl při spáchání trestného činu.⁵⁹

Vazba v trestních věcech mladistvých by proto měla být opatřením zcela výjimečným, striktně zákonem omezeným a subsidiárním, ustanovení § 46 odst. 1 výslovně stanoví, že obviněný může být vzat do vazby pouze pokud účelu vazby nelze

58 Mandák, V., Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení, Praha, Orbis, 1975, s.201

59 Sopko R., Mladiství provinilci vo vyšetrovacej väzbe, Socialistické súdnictvo, 1969, č. 6, s. 16

dosáhnout jinak, tedy jinými opatřeními nahrazujícími vazbu. Pokud v konkrétní věci nebylo užito alternativy k vazbě, je třeba vždy vzetí mladistvého do vazby písemně zdůvodnit.⁶⁰ Na rozdíl od obviněného v trestním řízení nemůže mladistvý účinně prohlásit, že nesouhlasí s vyrozuměním rodinného příslušníka o vzetí do vazby podle § 70 tr. řádu, obligatorně je navíc třeba vyrozumět jeho zákonného zástupce, Probační a mediační službu a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, případně výchovné zařízení, ve kterém vykonává ochrannou výchovu, pokud mu byla uložena.

3.2.2. Trvání vazby

Vazba v řízení ve věcech mladistvých nesmí trvat podle typové závažnosti provinění déle než dva nebo šest měsíců u zvlášť závažných provinění. Doba trvání vazby může být výjimečně prodloužena pouze jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem a to o další dva, resp. šest měsíců. Celková doba trvání vazby u mladistvých tedy může činit nejvýše šest měsíců u všech provinění s výjimkou provinění zvlášť závažných a osmáct měsíců u zvlášť závažných provinění. Nejvyšší přípustná celková doba trvání vazby v řízení ve věcech mladistvých není tedy jako u dospělých obviněných rozdělena na přípravné řízení a řízení před soudem. Na rozdíl od obecné úpravy v tr. řádu také nelze vazbu u mladistvých prodloužovat opakovaně, přičemž důvody prodloužení, jimiž jsou obtížnost věci nebo jiné závažné důvody a nebezpečí zmaření či podstatného ztížení účelu trestního stíhání, musí být dány současně.⁶¹ Za závažné důvody, pro které nemohlo být trestní stíhání skončeno ve lhůtě trvání vazby nelze považovat takové okolnosti, které spadají do sféry organizace výkonu soudnictví a spočívají výlučně na straně státu.⁶²

V přípravném řízení rozhoduje o prodloužení lhůty vazby soudce okresního soudu pro mládež na návrh státního zástupce, který musí být soudu doručen nejpozději patnáct dnů před skončením lhůty. O prodloužení vazby v řízení před soudem rozhoduje soudce nadřízeného soudu pro mládež, který je příslušný ve věci jednat, návrh musí být předsedou senátu doručen nadřízenému soudu pro mládež nejpozději patnáct dnů před skončením lhůty. Důsledkem nedodržení zákonem stanoveného postupu musí být propuštění

60 Jelínek J., Melicharová D., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2004, s. 81

61 Jelínek J., Melicharová D., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2004. s. 83-84

62 R 10/1998

mladistvého na svobodu a to nejpozději den po uplynutí lhůty, na niž bylo trvání vazby omezeno.

V každém období trestního stíhání jsou orgány činné v řízení podle tohoto zákona povinny zkoumat, zda důvody vazby stále trvají, nebo zda se nezměnily. Tento postup je založen na úzké součinnosti s Probační a mediační službou a orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

Pokud je po propuštění mladistvého z vazby na svobodu třeba na jeho chování nadále dozírat, umožňuje zákon nařít nad mladistvým dohled probačního úředníka, který může trvat až do skončení trestního stíhání. K nařízení dohledu není třeba souhlasu mladistvého, neboť se jedná o opatření vazbu nahrazující, proto k uložení dohledu dojde zpravidla v usnesení o propuštění z vazby.⁶³

3.2.3. Opatření nahrazující vazbu

Vazbu mladistvého lze nahradit zárukou zájmového sdružení občanů nebo důvěryhodné osoby za další chování obviněného, dohledem, slibem, peněžitou zárukou a oproti obecné úpravě v tr. řádu také umístěním v péči důvěryhodné osoby. Použití těchto opatření jsou orgány činné v trestním řízení povinny zvažovat z úřední povinnosti, přičemž při jejich uložení je důležitá znalost osobnosti mladistvého.⁶⁴

Podmínky nahrazení vazby zárukou za další chování obviněného podle § 73 odst. 1 písm. a) tr. řádu nebudou zpravidla splněny u nabídky rodičů mladistvého, kteří měli s jeho výchovou závažné problémy, jež mimo jiné vyústily i ve spáchání posuzované trestné činnosti.⁶⁵

Umístění v péči důvěryhodné osoby podle § 50 „ZSVM je vazbu nahrazující opatření, které lze použít výhradně v řízení proti mladistvým. Ve srovnání s obecnou úpravou ZSVM zmiňuje výslovně možnost jeho užití namísto vzetí do vazby, nikoliv v souvislosti s propuštěním z vazby na svobodu. Toto opatření může nahradit vazbu mladistvého u kterého jsou dány všechny důvody vazby podle § 67 písm. a)b)c) tr. řádu, přichází tedy v úvahu i u vazby koluzní podle § 67 písm. b) tr. řádu, u které je použití ostatních opatření podle obecné úpravy tr. řádu vyloučeno. Možnost náhrady i koluzní

63 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, Praha, C.H. Beck, 2004, s. 494

64 Jelínek J., Melicharová D., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2004, s. 86

65 R 51/95

vazby je dána povahou tohoto institutu, jehož podstatou je možnost působit na mladistvého ve směru jeho dalšího zejm. mravního a sociálního vývoje. Důvěryhodná osoba do jejíž péče je mladistvý svěřován by tak měla zajistit nejen aby se dostavoval na předvolání orgánu činných podle ZSVM a nedopouštěl se další trestné činnosti, ale v případě koluzní vazby také zejm. aby nepůsobil na svědky nebo spoluobviněné a tak nemařil objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání.⁶⁶ Na jedné straně se vyžaduje vůle a schopnosti důvěryhodné osoby na mladistvého dohlížet a o něj pečovat na druhé straně je to souhlas mladistvého, chovat se podle dohodnutých podmínek, přičemž obě strany musí závazek stvrdit písemně. V případě neplnění závazků orgán rozhodující o vazbě mladistvého i důvěryhodnou osobu závazků zproští a současně může určit jinou důvěryhodnou osobu nebo přijmout jiné opatření vazbu nahrazující a nebo pokud to není možné, o vazbě rozhodnout.

3.3. Zvláštnosti právní úpravy obhajoby mladistvého

Ústavně zaručené právo na obhajobu spolu s presumpcí nevinny jsou základními podmínkami spravedlivého procesu, v němž vina obviněného (mladistvého) má být zjištěna. Tyto ústavní záruky se promítají i do procesního předpisu, trestního řádu, který ve shodě s ústavou je vybudován na zcela zřetelné prioritě volby obhájce, kterou je obviněný (mladistvý) oprávněn uplatnit v kterémkoliv stadiu neskončeného řízení.⁶⁷

I v řízení proti dospělým obviněným je právo na obhajobu považováno za jedno z nejzákladnějších práv osoby, proti které se řízení vede, jenž zaručuje, že její věc bude spravedlivě projednána. Právo na obhajobu je upraveno i v mezinárodních dokumentech o lidských právech, zejm. v čl. 14 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a v čl. 6 odst. 3 písm. b), c) Evropské úmluvy. Smyslem zásady zajištění práva na obhajobu, jež je upravena v § 2 odst. 13 tr. řádu, je zaručit plnou ochranu zákonných zájmů a práv osoby, proti níž se řízení vede, tak, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které tuto osobu viny zbavují nebo ji alespoň zmírňují.⁶⁸ Ustanovení § 2 odst. 13 tr. řádu má svůj ústavní základ v čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle něhož má obviněný právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl

66 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, Praha, C.H. Beck, 2004, s. 510

67 ÚS 87/1996-n.

68 Trestní právo procesní, Jelínek J. a kolektiv, IV. vydání, nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha, 2005, s. 150

hájit sám nebo prostřednictvím obhájce. Jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem.

V řízení ve věcech mladistvých je třeba garantovat intenzivnější záruky vyplývající z práva na spravedlivý proces, neboť mladiství zejm. vzhledem k svému věku a životním zkušenostem nejsou schopni uplatňovat svá zákonná obhajovací práva a tak čelit trestnímu obvinění. V tomto řízení se uplatňují zásady, uvedené v ust. § 3 ZSVM, které mají podle výslovné dikce zákona přednost před základními zásadami řízení podle trestního řádu. Jednou z vůdčích zásad trestního soudnictví nad mládeží je zásada vyjádřená v § 3 odst. 4 ZSVM, konkrétně zásada zvláštního (specifického) přístupu k projednávání trestních věcí mladistvých. Tato zásada je rozvedena v ust. § 41 odst. 2 ZSVM a také v § 36 ZSVM, kde je výslovně vyjádřen požadavek na osobní a odborné předpoklady osob, kterým je vyšetřování, projednávání i rozhodování v trestních věcech mladistvých svěřováno, zpravidla se tedy vyžaduje, aby orgány činné v řízení v trestních věcech mládeže měly zvláštní průpravu pro zacházení s ní.⁶⁹

Podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu ZSVM mládež s ohledem na svá věková specifika vyžaduje zvláštní způsob zacházení v trestním procesu spočívající v individuálním řešení jejich věcí se zřetelem na všechny okolnosti trestného činu (provinění), na osobnost dospívajícího a jeho zdravotní stav.⁷⁰ Požadavek na zvláštní způsob zacházení přiměřený věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu mladistvého vyjádřený v ust. § 42 odst. 1 ZSVM lze považovat za předpoklad naplnění práva na obhajobu mladistvého, neboť právě jeho nedostatečná schopnost náležitě se hájit se odráží v institutu nutné obhajoby, jenž je v ZSVM široce koncipován. Právo mladistvého požadovat zvláštní způsob zacházení nachází svůj výraz také ve speciální poučovací povinnosti vůči mladistvému, zakotvené v ust. § 42 odst. 5 ZSVM, která se vztahuje nejen na práva vyplývající z § 42 ZSVM, ale i na všechna další práva vyplývající z ust. trestního řádu, zejm. práva obviněného podle § 33 odst. 2 tr. řádu.⁷¹

69 Špundová J., Zvláštnosti právní úpravy obhajoby mladistvého obviněného v řízení v trestních věcech mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého Olomouc 2003, s. 55, 57

70 Důvodová zpráva k vládnímu návrhu ZSVM, tisk 210 Poslanecké sněmovny, volební období 2002-2006

71 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, Praha, C.H.Beck 2004, s. 449

3.3.1. Nutná obhajoba mladistvého podle ZSVM

Předpokladem pro uplatnění práv na obhajobu a tím zachováním práva na spravedlivý proces je včasné poskytnutí právní pomoci ze strany obhájce, jež je pro mladistvého povinná od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných. Oproti ust. § 36 tr. řádu je nutná obhajoba podle ZSVM rozšířena i na případy, kdy mladistvému dosud nebylo sděleno obvinění, tedy na postup před zahájením trestního stíhání.

Zákonná formulace institutu nutné obhajoby v řízení ve věcech mladistvých odstranila problém aplikační praxe, spočívající v nejednotnosti názorů na uplatnění nutné obhajoby ve zkráceném přípravném řízení v době před podáním návrhu na potrestání soudu, kdy zastánci jednoho názoru měli za to, že mladistvý má mít obhájce již od sdělení podezření, druhý názor, publikovaný v tr. rozhodnutí, pod č. 50/2002 Sb, vyslovil zásadu, že mladistvý musí mít obhájce až od doručení návrhu na potrestání soudu.⁷² Poskytnutí obhajoby mladistvému již od samotného počátku řízení, jež je proti němu vedeno, lze tedy považovat za plně odpovídající zásadě specifického přístupu k projednávání trestních věcí mladistvých, tak jak je vyjádřena v ZSVM.

Výjimkou ze zásady nutné obhajoby v řízení ve věcech mladistvých je podle ust. § 42 odst. 2 ZSVM nemožnost provedení úkonu odložit a vyzrozumění obhájce o něm zajistit. Jedná se o případy, kdy zcela zjevně hrozí nebezpečí zmaření provedení úkonu, ztráty důkazního prostředku nebo snížení jeho důkazní hodnoty a pokud je obhájce v daném okamžiku nedosažitelný. Vzhledem k tomu, že smyslem zákonných ustanovení je přítomnost obhájce při neodkladných úkonech zajistit, je třeba vhodným postupem orgánů činných v tomto řízení tyto případy co nejvíce eliminovat, aby k nim docházelo pouze výjimečně.⁷³

Mladistvý musí mít obhájce bez výjimky po celé řízení až do jeho pravomocného ukončení. Ve vykonávacím řízení je dán důvod nutné obhajoby pouze rozhoduje-li soud ve veřejném zasedání a zároveň v době konání veřejného zasedání mladistvý nepřekročil osmnáctý rok věku. Povinnost mít obhájce nad osmnáctý rok věku je stanovena v případě konání veřejného zasedání o podmíněném propuštění z výkonu trestního opatření odnětí

72 Jelinek J., Řízení v tr. věcech mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého Olomouc 2003, s. 43

73 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s. 447

svobody, přičemž podmínkou je nedovršení devatenácti let mladistvého. v době konání veřejného zasedání. Vyšší věková hranice devatenácti let, do jejíhož dovršení musí mladistvému být obhájce ustanoven, je stanovena konečně i pro případ, kdy je ve veřejném zasedání rozhodováno o stížnosti pro porušení zákona, o dovolání a o návrhu na povolení obnovy.

Přestože jsou orgány činné v řízení ve věcech mladistvých povinny mladistvému obhájce ustanovit, není vyloučena možnost mladistvého si obhájce zvolit a tuto možnost zákon přiznává také zákonnému zástupci a osobám vyjmenovaným v § 44 odst. 2 ZSVM. Pokud osoby, jež mají právo mladistvému obhájce zvolit, této možnosti využijí a jejich zájmy později kolidují se zájmy mladistvého, zakládá tato skutečnost překážku výkonu trestní obhajoby mladistvého na straně obhájce. Oproti ust. § 37a odst. 2 tr. řádu je úprava překážek výkonu trestní obhajoby v § 44 odst. 1 ZSVM vymezena mnohem širěji, neboť se nevztahuje pouze na střet zájmů s ostatními spoluobviněnými v rámci společného řízení, ale pokrývá i případy, kdy obhájce zastupuje jinou osobu, jejíž zájmy si odporují se zájmy mladistvého v jiném trestním řízení a zákon nevylučuje ani možnost zastupování takové osoby i v jiném než trestním řízení. Širší pojetí okruhu střetu zájmů je jednak projevem vyšší intenzity ochrany zájmů mladistvého a jednak výrazem toho, že společné řízení proti dospělému obviněnému a mladistvému lze ze zákona konat pouze výjimečně.⁷⁴

3.3.2. Poučovací povinnost v řízení ve věcech mladistvých

Podle ust. § 42 odst. 5 ZSVM jsou všechny orgány činné podle tohoto zákona povinny vždy mladistvého poučit o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění. Přestože v tomto ustanovení byla v podstatě převzata poučovací povinnost podle obecných ust. tr. řádu, volí orgány činné v tomto řízení takový způsob poučovací povinnosti, který je v souladu se zásadou zvláštního (specifického) přístupu k tr. věcem mladistvých, tedy musí být adekvátní k věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu mladistvého, podle důvodové zprávy⁷⁵ se musí poučení vztahovat i na právní postavení mladistvého a možnosti jeho obhajoby.

Mladistvý by měl být poučen vždy pro bezprostřední následující období řízení, tedy

74 Špundová J., Zvláštnosti právní úpravy obhajoby mladistvého obviněného v řízení v trestních věcech mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého Olomouc 2003, s. 64

75 Důvodová zpráva k vládnímu návrhu ZSVM, tisk 210 Poslanecké sněmovny, volební období 2002-2006

vždy předtím než může konkrétní práva začít uplatňovat. Poučení mladistvého pouze v době, která bezprostředně nepředchází možné realizaci jeho práv, není v souladu se zákonem stanovenou povinností orgánů činných podle ZSVM poskytnout mladistvému plnou možnost jejich uplatnění.

O obhajovacích právech, která jsou mladistvému přiznána pro celé trestní řízení, musí být poučen nejpozději před zahájením prvního výslechu, o dalších procesních právech nejpozději v okamžiku, kdy je může uplatnit poprvé nebo v době, kterou stanoví zákon (např. dle § 70 odst. 5 ZSVM).

V ust. § 42 odst. 5 ZSVM stanoví zákonodárce také povinnost orgánů činných v trestní věci mladistvého poučit jej ve vhodných případech o podmínkách pro podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání nebo odstoupení od trestního stíhání. Tato poučovací povinnost má vztah k zásadě uspokojení zájmů poškozeného, tak jak je vyjádřena v § 3 odst. 7 ZSVM, přispívá tedy k vyřešení vzniklého vztahu mezi poškozeným a mladistvým v rámci odklonů a současně mladistvému umožňuje převzít odpovědnost za své selhání. V souladu se zákonným požadavkem poskytnout mladistvému plnou možnost uplatnění jejich práv se jeví jako optimální obecné poučení mladistvého o způsobech odklonu na počátku stadia řízení v němž lze nejdříve rozhodnout tímto způsobem a následně, pokud jsou splněny podmínky pro uplatnění některého z nich, poučit mladistvého bezprostředně o tom způsobu odklonu, který přichází v konkrétním případě v úvahu.

Co největší možná míra poučení o způsobech odklonů umožňuje minimalizovat negativní účinky konání trestního řízení, především zabránit stigmatizaci mladistvého.⁷⁶

3.4. Ochrana soukromí mladistvého

V ust. § 3 odst. 5 ZSVM je vyjádřena zásada ochrany soukromí mladistvého, spočívající v ochraně osobních údajů a soukromí osoby, proti níž se řízení vede, spojená v tomto ustanovení se zásadou presumpce nevinoty, obecně vyjádřenou v § 2 odst. 2 tr. řádu. Podle důvodové zprávy⁷⁷ upřednostnění utajení informací týkajících se provinění mladistvého před ústavně chráněnou zásadou veřejnosti trestního řízení odůvodňuje zvláštní zájem na ochraně soukromí a osobnosti mladistvého, zejména na odstranění škodlivých vlivů řízení na mladistvého, včetně vlivů difamujících jeho osobu a také

76 Špundová J., Zvláštnosti právní úpravy obhajoby mladistvého obviněného v řízení v trestních věcech Mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého Olomouc 2003, s. 58-60

77 Důvodová zpráva k vládnímu návrhu ZSVM, tisk 210 Poslanecké sněmovny, volební období 2002-2006

ústavní zásada presumpce nevinny.

ZSVM zásadně omezuje přístup k informacím o vedeném trestním řízení, o osobě mladistvého a o dalších osobách na řízení zúčastněných, těm osobám, které nejsou trestní věci mladistvého přímo dotčeny. Důvodem je právě specifický zájem na ochraně osobnosti mladistvého zejména vzhledem k nedostatku jeho věku, rozumové a mravní vyspělosti, jež ho často činí snadno manipulovatelným, ovlivnitelným a zranitelným. Zákon v úpravě základních principů ochrany soukromí mladistvých a veřejnosti řízení v ust. §§ 52-54 vychází tedy především z toho, že zveřejněny mohou být pouze takové informace, které neohrozí dosažení účelu řízení a zároveň neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osob na řízení zúčastněných, jejichž osobní údaje jsou po celou dobu trestního stíhání také chráněny, i když je jejich ochrana užší a časově omezenější. Ve vztahu k mladistvým platí časově neomezený zákaz, který se vztahuje na každého, kdo se o trestní věci mladistvého dozvěděl, zveřejnit jakoukoliv informaci, která by je umožnila identifikovat a striktně omezena je i možnost publikování výsledků řízení.⁷⁸

Zákonem č. 52/2009 Sb. ze dne 5.2. 2009, s účinností dne 1.4. 2009, jímž se mění zákon č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním (trestní řád) a některé další zákony, došlo k rozšíření ochrany poškozeného v trestním řízení ve smyslu nového ust. § 8b odst. 2 trestního řádu. Cílem zákona je podle důvodové zprávy maximálně omezit okruh informací poskytovaných veřejnosti o oběti trestného činu, kterou je třeba zvýšeně chránit a zabránit zveřejňování jejich osobních údajů, fotografií či obrazových záznamů.⁷⁹ V ust. § 8a odst. 2 trestního řádu je nově zdůrazněna potřeba zohlednit při poskytování informací zejména ochranu osobních údajů a soukromí osob mladších 18 let.

Zásada ochrany soukromí mladistvého je zcela v souladu s čl. 6 odst. 1, věta druhá, Evropské úmluvy o lidských právech, která umožňuje vyloučit tisk a veřejnost buď po dobu celého anebo části procesu, pokud to vyžadují zájmy nezletilých.

3.4.1. Zveřejňování informací

Již prvorepublikový zákon č. 48/1931 o trestním soudnictví nad mládeží upravoval velmi pokrokově ochranu soukromí nad mladistvými. V ust. § 60 zakazoval publikování zprávy o trestném činu spáchaném osobou mladistvou nebo zprávy z trestního řízení proti mladistvému provinilci, uvedení jeho jména nebo jiných okolností, z nichž lze usuzovat na

78 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2004, s. 518-519

79 Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 52/2009 Sb., Sněmovní tisk č. 443/0, část č. 1/2

jeho osobu nebo uveřejnění podobizny mladistvého provinilce. Porušení zákazu bylo kvalifikováno jako přečin, za nějž zákon umožňoval uložit trest peněžitý nebo trest vězení od tří dnů do jednoho měsíce.

Porušení příslušných ustanovení v ZSVM týkající se ochrany soukromí mladistvých bylo kvalifikováno jako přestupek, za který lze podle přestupkového zákona č. 200/1990 Sb. uložit jen pokutu do 50 000 Kč. Toto ustanovení přestupkového zákona bylo však zrušeno zákonem č. 52/2009 Sb., a s účinností od 1.4. 2009 budou nedovolená zveřejňování osobních údajů postihována jednotně podle zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Za porušení zákazu zveřejnění osobních údajů bude možno uložit fyzické osobě pokutu do výše 1 000 000 Kč a za stejný přestupek spáchaný tiskem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem bude možno uložit pokutu do 5 000 000 Kč. V porovnání s původní výší sankce podle přestupkového zákona je tedy výše sankce podle nové právní úpravy mnohonásobně vyšší, což svědčí o rostoucím významu tohoto zákonem chráněného zájmu.

Ústavní zásada svobody projevu a práva na informace obsažená v čl. 17 Listiny základních práv a svobod je naplněna v ust. § 52 ZSVM, kde je vymezen okruh informací o řízení vedeném proti mladistvému, které lze zveřejnit. Ustanovení ZSVM však zároveň obsahuje omezení práva na informace v souladu s čl. 10 LZPS a čl. 40 Úmluvy o právech dítěte, neboť lze zveřejnit pouze informace, které neohrožují dosažení účelu trestního stíhání a neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobních údajů jeho a jiných osob na řízení zúčastněných. Zákonem je tedy zaručena i nedotknutelnost osobních údajů dalších osob zúčastněných na řízení, zejm. svědků, zákonných zástupců mladistvého, poškozených, znalců apod., a to po celou dobu trestního stíhání. Oproti mladistvým je však ochrana osob zúčastněných na řízení užší a omezenější, neboť povinnost chránit tyto osoby mají orgány činné podle tohoto zákona a od účinnosti zákona č. 52/2009 také osoby, kterým byly informace těmito orgány v trestním řízení poskytnuty, kdežto informaci týkající se mladistvého nesmí až na zákonem stanovené výjimky zveřejnit nikdo, tedy nejen svědci, poškození, obhájci, ale i další osoby, jež s příslušnými informacemi přišli do styku bez ohledu na to, jak se informace dozvěděli.⁸⁰ V souvislosti s novou právní úpravou (zákon č. 52/2009) byla rozšířena i ochrana poškozeného, který je buď osobou mladší 18ti let nebo proti němuž byl spáchán některý z trestných činů vyjmenovaných v ust. § 8b odst. 2 trestního řádu a to vůči všem osobám, neboť informace umožňující zjištění totožnosti takového poškozeného nesmí zveřejnit nikdo.

80 Hrušáková M. ml., Ochrana soukromí mladistvých a veřejnosti řízení podle ZSVM, Buletin advokacie č.1/2007, s. 34

Podle § 53 odst. 1 ZSVM se zákaz zveřejnění týká informace, která obsahuje jméno a příjmení mladistvého nebo informace, která by jej umožnila identifikovat. Zveřejněním je míněno takové jednání, které je způsobilé učinit obsah informace přístupným většímu počtu osob, přičemž není nutné, aby se tak stalo veřejnými sdělovacími prostředky, vztahuje se beze zbytku na všechny osoby a na všechny formy jejich šíření, zveřejnění je zakázáno jakýmkoliv způsobem a kýmkoliv. Ust. § 53 ZSVM se vztahuje na ochranu osobních údajů mladistvého, čímž sleduje zájem na ochraně jeho soukromého života a jeho psychiky před negativními vlivy publicity projednávaného případu a tlaku veřejného mínění. Cílem zákonné úpravy je vytvořit předpoklady k tomu, aby osobní poměry mladistvého byly konsolidovány tak, aby v budoucnu došlo k jeho resocializaci a zdravému sociálnímu rozvoji.⁸¹

Ust. § 53 odst. 2 ZSVM stanoví, jednak jaký postup se nepovažuje za porušení zákazu zveřejňování informací a jednak vymezuje výjimky z tohoto zákazu. Za postup, který není v rozporu se zákazem zveřejnění se považuje sdělení informací během trestního řízení např. znalci v souvislosti s vypracováním znaleckého posudku, zpracovateli odborného vyjádření, tlumočnickovi nebo svědkovi. Výjimkou ze zákazu zveřejňování informací je jejich zveřejnění v souvislosti s vyhlášením pátrání po mladistvém, tato výjimka však platí pouze do doby, než byl mladistvý vypátrán, pokud řízení proti němu dále pokračuje, je třeba dodržovat opět všechna ustanovení na ochranu soukromí mladistvého.⁸²

3.4.2. Veřejnost řízení

Již prvorepublikový zákon č. 48/1931 Sb. upřednostňoval v § 48 neveřejné hlavní přelíčení, pokud je to ve prospěch mladistvého, přístup k tomuto přelíčení však soud nemohl odepřít jeho rodičům, pěstounům, poručníkovi, ochrannému dozorcovi jakož i funkcionářům institucí péče o mládež a obhájcům z povolání. Pokud je to ve prospěch mladistvého nebo v zájmu veřejném může soud povolit přístup i osobě nezúčastněné. Soudce pro mládež tak mohl vyloučit veřejnost jak dle ust. tohoto zákona, tak podle zvláštních ustanovení trestního řádu.

Projednávání trestních věcí mladistvých podle ZSVM v řízení před soudem je ovládáno zásadou neveřejnosti. Jedná se o výjimku z ústavní zásady veřejného projednání

81 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2004, s. 527

82 Tamtéž, s. 529-530

věci před soudem, tak jak je uvedena v čl. 96 odst. 2 Ústavy, čl. 38 ods. 2 LZPS a § 6 ods. 1 zákona o soudech a soudcích. V řízení ve věcech mladistvých není přípustné vydání trestního příkazu, což zákon výslovně stanoví v § 63 ZSVM.

V důvodové zprávě se uvádí, že platná právní úprava trestního příkazu bude prohloubena tím, že trestní příkaz nebude možno vydat v řízení proti mladistvému ani v případě, pokud v době jeho vydání již dovršil osmnáctý rok věku, neboť rozhodující je, že se vede řízení proti mladistvému, vůči němuž je třeba především vykonávat potřebná výchovná opatření a volit zvláštní způsoby řízení.⁸³

3.4.2.1. Veřejnost u hlavního líčení a veřejného zasedání

Hlavní líčení či veřejné zasedání před soudem pro mládež v trestních věcech mladistvých lze konat s účastí veřejnosti pouze na výslovnou žádost mladistvého, jež musí být učiněna osobně, projev vůle nemůže být nahrazen návrhem obhájce nebo zákonného zástupce. Soud žádosti vyhová, pokud není v rozporu se zájmy mladistvého, vždy však může podle obecné úpravy v trestním řádu odepřít účast na hl. líčení nezletilým a osobám, u nichž je obava, že by mohly rušit důstojný průběh hlavního líčení. Bez žádosti mladistvého se hlavní líčení a veřejné zasedání koná zásadně s vyloučením veřejnosti. V ust. § 54 odst. 1 ZSVM je taxativně vymezen okruh osob, které se mohou řízení účastnit, s výjimkou mladistvého a jeho obhájce však může hlavní líčení probíhat i bez přítomnosti uvedených osob. Bez ohledu na to, zde je veřejnost při hlavním líčení či veřejném zasedání přítomna, rozsudek se vyhláší ve smyslu § 54 odst. 3 ZSVM vždy veřejně. Tato právní úprava je v souladu s ústavní zásadou zakotvenou v čl. 96 odst. 2 Ústavy a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, požadující veřejné vynesení rozsudku soudu bez možnosti jakýchkoliv výjimek. Veřejným vyhlášením se rozumí situace, kdy v době vyhlášení rozsudku nic nebrání tomu, aby se ho veřejnost zúčastnila, pokud tedy někdo z veřejnosti má zájem být rozsudku přítomen, nesmí mu být bráněno.⁸⁴

3.4.2.2. Publikování informací o hlavním líčení a veřejném zasedání

Zákonem č. 253/2006 Sb. došlo s účinností od 1.7. 2006 ke změně právní úpravy

83 Důvodová zpráva k vládnímu návrhu ZSVM, tisk 210 Poslanecké sněmovny, volební období 2002-2006

84 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář, 1.vydání, Praha, C.H.Beck, 2004, s. 539

ust. § 54 odst. 3 ZSVM a dále byl § 54 doplněn o odstavec 4. Nová úprava tak blíže specifikuje oprávnění předsedy senátu modifikovat rozsah zveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku, tedy může rozsah uveřejnění rozsudku omezit, ale i rozšířit tak, že rozhodne o uveřejnění rozsudku s uvedením jména mladistvého a dalších osobních údajů, pokud jde o zvlášť závažné provinění a má-li takové uveřejnění pomoci společnost chránit. Vždy se však uveřejnění musí týkat odsuzujícího rozsudku, nikoliv usnesení a to ani analogicky, když je výsledkem neveřejného hlavního líčení usnesení a nemůže jít ani o rozsudek zprošťující. Prolomit zásadu zákazu zveřejňování veškerých informací umožňujících identifikovat mladistvého provinilce tedy umožňuje zákon pouze předsedovi senátu a samosoudci soudu pro mládež v souvislosti se zveřejněním výsledku řízení a to v případě uznání mladistvého na vinu.

Zákaz publikování informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by vedly ke ztotožnění obviněného mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích nebo jiným způsobem, se vztahuje i na publikování každého textu nebo každého vyobrazení týkající se totožnosti mladistvého. Kromě jména a příjmení mladistvého nesmí publikované informace obsahovat ani žádný jiný údaj umožňující identifikaci mladistvého, např. jména rodičů či sourozenců. Za vyobrazení je třeba považovat nejen fotografie, ale i veškeré obrazové záznamy, přenosy, jakož i kreslené podobizny apod. Ve smyslu zásady ochrany soukromí mladistvého je žádoucí subsumovat pod pojem vyobrazení také fotografii rodičů, která minimálně v okruhu osob známých rodině vede jednoznačně k identifikaci samotného mladistvého.⁸⁵

Od účinnosti zákona č. 52/2009 je také zakázáno zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by umožnily zjistit totožnost poškozeného uvedeného v ust. § 8b odst. 3 trestního řádu. Ochrana zájmů takového poškozeného se vztahuje také na zákaz zveřejnění pravomocného rozsudku s uvedením jeho jména, příjmení a bydliště a předseda senátu může s přihlédnutím k osobě poškozeného rozhodnout i o dalších omezeních v souvislosti se zveřejněním pravomocného odsuzujícího rozsudku.

85 Hrušáková M.ml., Ochrana soukromí mladistvých a veřejnosti řízení podle ZSVM, Buletin advokacie, č. 1/2007, s. 35-37

Kapitola 4

Probační a mediační služba

4.1. Historický pohled na probaci a PMS do účinnosti zákona o PMS

Probace jako alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody vznikla v polovině devatenáctého století v USA a postupně se formovala v rámci anglosaského právního systému, probační prvky v kontinentální Evropě se začaly objevovat v rámci klasického podmíněného odsouzení. Hlavní rozdíl mezi anglo-americkou probací a podmíněným odsouzením spočíval v tom, že na rozdíl od podmíněného odsouzení byl při probaci podmíněný odklad trestu spojen s ochranným dozorem, prováděným zvláštním orgánem. Ukázalo se, že podmíněné odsouzení postrádá ty elementy výchovného působení, jimiž se vyznačuje právě probace, tj. dohled a pomoc na odborné a profesionální úrovni. Probace představuje systém, celý komplex výchovných opatření, pomoci a služeb, zajišťovaných a organizovaných specializovanou probační službou, přičemž probační služba je tu integrální součástí dohledu. Dohled a pomoc a celá probační služba překračují rámec trestního práva a posouvají probaci do sféry společenské humanitární solidarity s pachateli, kteří se potýkají s těžkostmi a problémy.⁸⁶

Na území ČR byl ochranný dozor upraven v ust. § 11 a násl. zák. č. 48/1931 Sb. Soud jej mohl nařídit, pokud bylo třeba intenzivněji dohlížet na řádnou výchovu mladistvého a zároveň mu mohl uložit omezení, pokud jde o způsob jeho života. Ochranný dozor mohl trvat nejdéle do dovršení dvacátého prvního roku věku a pokud nepostačoval, mohl být změněn v ochrannou výchovu. Ochranný dozor vykonával příslušný poručenský soud, k čemuž využíval pomocného zařízení pro soudní péči o mládež nebo pomoci důvěrníka (ochranného dozorce), jehož sám zřizoval. Další zákonné úpravy trestu podmíněného odsouzení už neobsahovaly ochranný dozor ani dohled a to až do účinnosti novely trestního zákona dne 1.1. 1998, kdy byly zavedeny prvky probace do našeho trestního zákonodárství, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Dne 13.11. 1997 se v Praze konalo diskusní forum na téma Poslání a organizační struktura mediační a probační služby za účasti odborníků ze sedmi evropských zemí, jež bylo součástí Mezinárodního semináře o sociální práci v trestní justici v České republice. Česká republika je od r. 1995 členem Stále evropské konference pro otázky probace,

86 Rozum J., Kotulan P., Vůjtěch J., Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Vydavatelství kufr, Praha, 2000, s. 4-7

jejímž hlavním zájmem je sladování evropských standardů v oblasti probační a mediační služby, proto účast předních evropských odborníků se zemí s dlouholetou tradicí probační služby na diskusním fóru jen potvrdila zájem o rozvoj probační a mediační služby také v České republice. Účastníci fóra dospěli k některým závěrům a doporučením, především byl zdůrazněn požadavek na nové zaměření trestní politiky- na snížení rizik stigmatizace obviněných, zefektivnění trestního řízení prostřednictvím uplatnění široké škály alternativních způsobů řízení, přičemž právě efektivní realizace trestů nespojených s odnětí svobody a odklonů a dosažení rovnováhy mezi represí a prevencí je náplní činnosti kvalifikované probační a mediační služby. Mediační a probační služba byla prohlášena za významný pilíř trestní politiky vyspělých demokratických zemí, jež může na základě zahraničních zkušeností přispět k ochraně společnosti a prevenci trestné činnosti, zefektivnění a zjednodušení soudního řízení, posílení individualizace přístupu k řešení trestních případů, posílení aktivní role poškozeného a dosažení jeho hmotné a morální satisfakce a posílení odpovědnosti obviněných a přispění k jejich začlenění do společnosti. Přes rozdílnost zahraničních modelů probační a mediační služby /PMS/ lze vysledovat některé shodné prvky, jimiž jsou především kvalifikace a specializace jejich pracovníků a důraz na profesionalitu a kvalitu poskytovaných služeb, podpora činnosti PMS ze strany resortu spravedlnosti včetně finanční podpory a autonomie pracovišť PMS. Dále bylo vyjádřeno stanovisko, že je třeba perspektivně počítat s uplatněním mediace také v občanskoprávních věcech.⁸⁷

Poprvé byla v České republice zřízena místa probačních pracovníků k 1.1.1996. Až do účinnosti zákona č. 257/2000 o Probační a mediační službě k 1.1. 2001, kde byla zřízena PMS jako organizační složka státu a byla vymezena působnost středisek k vykonávání jejich úkolů, neměla PMS samostatnou organizační strukturu a byla součástí soudní soustavy. U každého soudu tak bylo zřízeno místo probačního pracovníka, který z pověření předsedy soudu vykonával nejen dohled, ale i jiné činnosti např. mediačního charakteru v rámci podmíněného zastavení trestního stíhání nebo narovnání.

Probační pracovník by měl ke klientovi přistupovat otevřeně, snažit se vybudovat vztah vzájemné důvěry, kde nejde pouze o kontrolu v rámci probačního dohledu, ale i o podporu a pomoc. Základní charakteristikou jeho činnosti v rámci dohledu je spojení represivní složky trestněprávních opatření se složkou výchovnou a preventivní.⁸⁸

87 Poslání a organizační struktura probační a mediační služby, Záznam referátů, diskuse a doporučení Odborníků v oblasti probace a mediace, Praha 13.11. 1997, Příloha č. 1 k časopisu České vězeňství č. 1/1999, s. 73-78

88 Rozum J., Kotulan P., Vůjtěch J., Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Vydavatelství Kufr, Praha, 2000, s. 77

4.2. Rozsah činnosti podle zákona o PMS

Probační a mediační služba jako instituce byla v českém právním řádu zakotvena k 1.1. 2001, kdy vešel v účinnost zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě. Zákon komplexně upravuje postavení, cíle, organizační strukturu, rozsah činnosti, postavení úředníků a asistentů PMS i součinnost s dalšími orgány a institucemi. Podle zákona zajišťují plnění úkolů PMS ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie ČR střediska, která působí v sídlech okresních soudů, která jsou současně sídly krajských soudů nebo Městského soudu v Praze a příslušnost středisek k provádění úkolů probace a mediace se řídí příslušností soudu a v přípravném řízení příslušností státního zástupce, v jehož obvodu středisko působí.

V obecné rovině je vymezen rozsah činnosti v ust. § 4 odst. 1 zákona o PMS, spočívá ve vytváření předpokladů k projednání věci v některém ze zvláštních druhů řízení nebo uložení a výkonu trestu nespojeného s odnětím svobody nebo k nahrazení vazby jiným opatřením. PMS poskytuje za tím účelem odborné vedení a pomoc, směřující k tomu, aby obviněný vedl v budoucnu řádný život, dále pak pomáhá při odstraňování následků trestného činu a podílí se na prevenci trestné činnosti.

Zákon o PMS v ust. § 2 podává výklad pojmu probace a mediace, přičemž probací se pro účely tohoto zákona rozumí organizování a výkon dohledu nad obviněným, kontrola a výkon trestů nespojených s odnětím svobody, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, konečně pak individuální pomoc obviněnému a působení na něj za účelem vedení řádného života a obnovy narušených právních a společenských vztahů. Mediací podle tohoto zákona se rozumí mimosoudní zprostředkování a také činnost vykonávaná v souvislosti s trestným řízením, za účelem řešení sporu a urovnání konfliktního stavu mezi obviněným a poškozeným za předpokladu jejich výslovného souhlasu.

Ve výčtu jednotlivých úkolů PMS zákon výslovně zmiňuje zvláštní péči, kterou PMS věnuje mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých. Role PMS byla ještě posílena po přijetí zákona č. 218/2003 o soudnictví ve věcech mládeže, který s činností probačních úředníků výslovně počítá a v § 75 vymezuje působnost PMS při výkonu rozhodnutí v řízení ve věcech mladistvých. Ve smyslu ust. § 3 odst. 8 ZSVM musí mít úředníci PMS zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží. Činnost PMS v řízení ve věcech mladistvých se v mnohých směrech odlišuje od řízení proti dospělým pachatelům, i když předmět činnosti PMS zůstává z větší části stejný. Mezi činnosti, které PMS vykonává podle ZSVM a které se odlišují od obecného předmětu činnosti PMS v řízení

proti dospělým, patří zejména výkon výchovného opatření spočívající v dohledu probačního úředníka, opatrování informací o poměrech mladistvého a činnost mediačního charakteru.⁸⁹

4.3. Činnost PMS ve vztahu k mladistvým od účinnosti ZSVM

Z hlediska institucionálního je PMS jedním z hlavních nositelů specifického přístupu k trestné činnosti mladistvých. Její činnost směřuje k individualizaci zacházení s mladistvými a je zcela v souladu se zásadou specifického přístupu při projednávání trestních věcí mladistvých, tak jak je vyjádřena v § 3 odst. 4 ZSVM, tedy pracovníci PMS postupují s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, rozumové a mravní vyspělosti mladistvého. Činností PMS jsou naplňovány principy restorativní (obnovující) justice, která chápe provinění v širším kontextu jako sociální událost, jež zasahuje nejen do života přímých účastníků, ale i příslušné komunity, proto je třeba zohlednit nejen zájmy mladistvého, ale i poškozeného a dalších osob. Úkolem PMS je zvolit vyvážený přístup ke všem stranám konfliktu tak, aby mohlo být nalezeno řešení situace přijatelné pro všechny zúčastněné.⁹⁰

V této souvislosti je dobré připomenout, že úředníci PMS by měli postupovat v souladu se všemi zásadami, jimiž se řídí ZSVM, některé zásady však s činností PMS bezprostředně souvisí. Kromě výše zmíněné zásady zvláštního (specifického) přístupu vyjádřené v § 3 odst. 4 ZSVM, ovlivňuje jejich činnost přímo také zásada spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a osobami realizujícími probační programy, uvedené v § 3 odst. 4, posl. věta a v § 40 odst. 1 ZSVM (dále jen zásada spolupráce) a konečně zásada uspokojení zájmu poškozeného, jež má svůj zákonný podklad v § 3 odst. 7 ZSVM a jež vychází z pojetí restorativní justice.

Cílem zásady spolupráce je ve smyslu ust. § 40 odst. 1 ZSVM zejm. posílit výchovný účinek řízení, individuace přístupu k jednotlivým případům a včasnou reakcí na potřeby a zájmy všech subjektů řízení posílit účinek zamezující a preventivní ve vztahu k další trestné činnosti. Zde je patrné, že cíle a smysl ust. ZSVM se v mnohém prolíná s náplní činnosti a úkoly PMS.

Smyslem řízení ve věcech mladistvých podle zásady uspokojení zájmu poškozeného, upravené v ust. § 3 odst. 7 ZSVM, je aby poškozený dosáhl náhrady škody

89 Jelínek J., Melicharová D., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou, 1. vydání, Linde Praha a.s., 2004, s. 117

90 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2004, s. 693

způsobené protiprávním činem nebo aby se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění. Tato zásada je jedním ze zásadních principů ZSVM a promítá se i do dalších ustanovení (práva a zájmy poškozeného jsou výslovně upraveny v ust. § 45, zásada se uplatňuje také v souvislosti se zvláštními způsoby řízení, zejm. ust. § 68 a § 70 odst. 3). Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do procesu vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.⁹¹

Cílem PMS při práci s mládeží je zejm. urovnání konfliktu, rychlá intervence, náhrada škody poškozenému a účelně zvolené a situaci odpovídající opatření. Pracovníci PMS vstupují do případů již v rámci přípravného řízení a nabízí jak mladistvým pachatelům a jejich rodinám, tak i poškozeným spolupráci spočívající zejm. v mimosoudním řešení situace (mediaci), nabídce vhodných programů pro mladistvého a jiných výchovných opatření, která lze uložit se souhlasem mladistvého již v rámci přípravného řízení.⁹²

V řízení podle ZSVM se činnost PMS ve smyslu ust. § 75 odst. 1 soustředí do dvou oblastí, jednak je to zajišťování dohledu podle tohoto zákona a jednak provádění úkonů směřujících k tomu, aby mladistvý vedl ve zkušební době řádný život, pokud bylo rozhodnuto způsobem uvedeným v § 75 odst. 1 písm. a)-h), tedy o propuštění mladistvého z vazby za současného vyslovení dohledu, o podmíněném zastavení trestního stíhání, o podmíněném upuštění od trestního opatření s dohledem, o uložení peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu, o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění z výkonu odnětí svobody, včetně podmíněného odsouzení a podmíněného propuštění s dohledem. PMS také spolupůsobí při výkonu dalších trestních, ochranných a výchovných opatření, pokud ji soud tímto pověří. Pod písm. d) zákon výslovně zmiňuje podíl probačního úředníka na výkonu opatření obecně prospěšných prací, jež spočívá především v kontrole nad výkonem tohoto opatření, při níž postupuje probační úředník v součinnosti s příslušným obecním úřadem nebo institucí, u níž jsou obecně prospěšné práce vykonávány. Kontrolní činnost by se měla pojit s odborným vedením tak, aby mladistvý nejen opatření vykonal ve lhůtě, která mu byla zákonem poskytnuta (§ 45a odst. 3 tr. zák.), ale také aby v budoucnu vedl řádný život, pozitivně se rozvíjel a vyhověl příp. dalším omezením, pokud byla vyslovena. V souhrnu tedy PMS hraje významnou roli při zprostředkovávání alternativního řešení trestních věcí⁹³

91 dostupné na http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=21

92 dostupné na http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=56

93 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2004, s. 693

4.3.1. Dohled probačního úředníka

Dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou jsou druhy výchovných opatření, jejichž uložení umožňuje ust. § 15 ZSVM. Tato opatření lze uložit kdykoliv v průběhu trestního stíhání až do pravomocného skončení věci, před konečným rozhodnutím ve věci je však lze uložit pouze se souhlasem mladistvého. Souhlas mladistvého se dále vyžaduje vždy, pokud má být rozhodnuto o jeho účasti na probačním programu ve smyslu § 17 odst. 1 ZSVM. Souhlas musí být dán písemně a až do pravomocného skončení věci jej mladistvý může také stejnou formou odvolat. Výchovná opatření představují nejmírnější druh sankce, jednotlivé výchovné opatření lze uložit samostatně i ve vzájemné kombinaci a to na dobu nejdéle tří let, pokud jsou ukládána vedle trestních opatření na dobu současně stanovené zkušební doby. V souladu s ust. § 93 ZSVM je dohled probačního úředníka také jedním z opatření, jež lze uložit i dítěti mladšímu patnácti let, pokud se dopustí činu jinak trestného.

Účelem výchovných opatření je ve smyslu ust. § 15 odst. 4 ZSVM usměrnění života mladistvého a tím podpoření a zajištění jeho výchovy. Probační úředníci postupují při výkonu dohledu tak, aby zaručili, že zákonem stanovený účel výchovných opatření bude skutečně naplněn. Podstatou institutu dohledu je právě úzký kontakt s mladistvými, na jehož základě probační úředníci uskutečňují nejen kontrolu, ale zároveň nabízejí mladistvým i pomoc a odborné vedení. Jedná se o individuální přístup, založený na osobním vztahu mezi probačním úředníkem a mladistvým, kde by měl být zdůrazněn především prvek pomoci, spočívající v aktuálním řešení jeho životní situace, zejména při hledání zaměstnání, nabídnutí psychologické pomoci, doporučení zařízení zaměřených na léčbu drogových a jiných závislostí a tím vytvoření podmínek k tomu, aby se jeho poměry stabilizovaly a v budoucnu nedocházelo k další trestné činnosti. Vytvoření takového vztahu jistě vyžaduje důvěru ze strany mladistvého, což vzhledem k přítomné kontrolní složce může být obtížné, proto by měl probační úředník k mladistvému přistupovat otevřeně, zároveň však s dostatečnou autoritou a požadovat důsledné plnění dohledu.⁹⁴

Na rozdíl od pojetí dohledu, jak jej vymezuje ust. § 26a odst. 1 trestního zákona by se u dohledu podle ZSVM měli úředníci PMS zaměřit také na způsob výchovného působení rodičů na mladistvé. Zákon v ust. § 80 odst. 2 ZSVM výslovně stanoví, že probační úředník za účelem kontroly plnění výchovných povinností při výkonu dohledu

⁹⁴ Rozum J., Kotulan P., Vůjtěch J., Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, vydavatelství Kufr, Praha, 2000, s. 73

pravidelně navštěvuje mladistvého v jeho bydlišti, na pracovišti a ve škole. Probační pracovník by měl k realizaci zákonných ustanovení v tomto směru přistupovat s maximální citlivostí, aby při svých návštěvách ještě neprohloubil stigmatizační efekt, tedy aby nedošlo k rozšíření okruhu lidí, kteří budou vědět o provinění mladistvého. Proto by měl probační pracovník být v kontaktu s co nejmenším počtem osob, kterým je třeba poskytnout patřičné poučení o smyslu dohledu. V zájmu zaměření se na výchovný vliv rodičů na mladistvého by se měl probační pracovník snažit získat o rodičích, příp. o dalších osobách žijících s mladistvým ve společné domácnosti relevantní informace, které můžou být směrodatné pro zvážení dalšího postupu PMS i orgánů činných v řízení proti mladistvým.⁹⁵

Probační pracovník v rámci kontroly průběžně shromažďuje informace o mladistvém a podává zprávu o výsledku kontrolní činnosti soudu pro mládež nebo státnímu zástupci, jejímž obligatorním obsahem jsou informace o průběhu výkonu dohledu, plnění uložených výchovných opatření, osobních, rodinných a sociálních poměrech a o jeho aktuální životní situaci. Informace získané od mladistvého musí probační úředník ověřovat i z jiných zdrojů a tak si vytvářet ucelený obraz o jeho chování ve zkušební době.⁹⁶ Probační úředník je povinen předložit průběžnou zprávu nejméně jednou za šest měsíců, pokud předseda senátu soudu pro mládež nebo státní zástupce nestanoví něco jiného, v případě méně závažného porušení stanovených podmínek a výchovných opatření může probační úředník v souladu s ust. § 80 odst. 4 ZSVM udělit mladistvému neformální výstrahu. O porušení podmínek, povinností a omezení stanovených mladistvému v rámci dohledu informuje probační úředník neprodleně soud (§ 7 odst. 3 zák. o PMS).

4.3.2. Opatřování informací o poměrech mladistvého (soudní pomoc)

Jedním ze základních předpokladů pro spravedlivé rozhodnutí soudu v trestním řízení proti mladistvému je všestranná znalost jeho osoby. Důkladné objasnění stupně rozumového a mravního vývoje mladistvého je důležité nejen pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, nýbrž i pro zjištění, zda nejde o čin, jehož stupeň nebezpečnosti je malý a za nějž proto mladistvý není trestně odpovědný.⁹⁷

Za účelem co nejdůkladnějšího zjištění poměrů mladistvého mohou orgány činné v řízení ve věcech mladistvých uložit toto zjištění (§55 odst. 3 ZSVM) a případně

95 Štěrba F., K činnosti PMS v řízení ve věcech mladistvých, Problémy trestního postihu mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2003, s. 79

96 R 11/2002

97 R 65/1971

vypracování podrobné zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého (§ 56 odst. 2 ZSVM) orgánu sociálně-právní ochrany dětí a také Probační a mediační službě. Navíc může být probační úředník pověřen podle § 75 odst. 2 ZSVM předsedou senátu zjišťováním potřebných údajů o osobě mladistvého a jeho poměrech i ve vykonávacím řízení. Rozdíl mezi zjištěním poměrů podle § 55 ZSVM a podrobnou zprávou podle § 56 ZSVM je především v jejich podrobnosti, rozdíl však je patrný i v účelu pro který se informace zjišťují či zpráva vypracovává, neboť ve zprávě jsou vyžadovány zejména informace rozhodné pro další postup v řízení či uložení nejvhodnějšího opatření

ZSVM ukládá v ust. § 55 odst. 1 orgánům činným v řízení ve věcech mladistvých také povinnost se zvláštní pečlivostí objasňovat a dokazovat příčiny jejich provinění. Tato povinnost má výrazně preventivní povahu a zjištění příčin trestné činnosti má význam také při zkoumání konkrétního stupně nebezpečnosti provinění mladistvého pro společnost a posouzení vhodnosti uložení konkrétního opatření. Šetření příčin spáchání provinění mladistvým má význam z hlediska činnosti PMS pro vytváření podmínek pro možné vyřízení věci některým z alternativních způsobů řízení, kde podle zásad restorativní justice dochází k urovnání sporu mezi obviněným a poškozeným a to často už v průběhu přípravného řízení.⁹⁸

Při rozhodování o uložení nejvhodnějšího opatření může být významný údaj o zdravotním stavu mladistvého, bez této informace, tedy prohlášení o zdravotní způsobilosti mladistvého např. není možné uložit opatření obecně prospěšných prací (§ 45a tr. zákona) nebo o majetkových poměrech mladistvého, např. peněžité opatření lze uložit pouze pokud je mladistvý výdělečně činný nebo pokud uložení opatření umožňují jeho majetkové poměry (§ 27 odst. 1 ZSVM).

Důležitá je role PMS při ukládání výchovných opatření, neboť je to právě probační úředník, který již v průběhu řízení zjišťuje stanovisko mladistvého k uložení některého z výchovných opatření a opatřuje jeho souhlas, jenž je k uložení tohoto opatření nezbytný.⁹⁹ Podle důvodové zprávy¹⁰⁰ uložené a splněné výchovné opatření sice nebude mít bezprostřední vliv na další průběh řízení, ale projeví se zpravidla v použití některého

98 Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, Komentář, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, 2004, s. 543-544

99 Štěrba F., K činnosti PMS v řízení ve věcech mladistvých, Problémy trestního postihu mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2003, s. 82

100 Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, tisk 210 Poslanecké sněmovny, volební období 2002-2006

odklonu, upuštění od uložení trestního opatření nebo při uložení mírnějšího trestního opatření.

4.3.3. Mediace

Mediace jako alternativní metoda řešení konfliktů mezi obviněným a poškozeným má široké uplatnění v trestní justici, spočívá v objasnění sporných skutečností mezi stranami, vysvětlení příčin trestné činnosti a nalezení řešení v oblasti náhrady škody, to vše prostřednictvím nestranné třetí osoby - mediátora, který jednání řídí. Poškozenému nabízí mediaci možnost pochopení situace a zvyšuje pravděpodobnost rychlé náhrady škody, obviněnému umožňuje vysvětlit své jednání, vyjádřit omluvu a odčinit důsledky trestné činnosti.¹⁰¹ Při řešení sporu v rámci mediaci ve smyslu ust. § 2 odst. 2 zák. o PMS není vždy nutné, aby skutečně došlo k setkání mezi mladistvým a poškozeným, např. pokud to není vhodné nebo to odmítne poškozený, bude jednání probíhat se souhlasem stran prostřednictvím mediátora nebo může dojít jen k setkání zástupců stran.¹⁰² Naproti tomu osobní setkání pachatele a poškozeného vyžaduje např. norská právní úprava, kde je navíc v případě mladistvých pachatelů k provádění mediaci nutný souhlas jejich zákonných zástupců¹⁰³, což zákon o PMS nevyžaduje.

Mediátor je odborníkem na efektivní vyjednávání, napomáhá stranám nalézt vzájemně přijatelné řešení dané situace, spor však neposuzuje, ani nerozhoduje o formě jeho řešení.¹⁰⁴ Úředník PMS odpovídá za zákonnost průběhu procesu mediaci. Pokud je výsledkem mediaci dohoda mezi stranami, dbá na to, aby dosažení dohody bylo v souladu s dobrými mravy, aby dohoda nebyla uzavřena pod nátlakem, vyjadřovala svobodnou vůli účastníků mediaci a uspokojovala jejich potřeby a zájmy. Závazky v dohodě obsažené by měly být splnitelné, přiměřené okolnostem a kontrolovatelné, jejich kontrolu provádí středisko PMS. Výsledek mediaci shrne úředník PMS do zprávy o výsledku mediaci, kterou společně s výstupem z mediaci (sjednanou dohodou, dalšími materiály) předá příslušnému státnímu zástupci nebo soudci jako podklad pro další rozhodnutí ve věci.¹⁰⁵

101 dostupné na http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?.id_nad=33

102 Šámal P., Probační a mediační služba, Sociální politika 2001, č. 5, s. 7

103 Fenyk J., Sotolář A., Sovák Z., Mediaci jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti, Trestní právo 1997, č. 7-8, s. 21

104 Ouředníčková L., Pilný O., Rabiňáková D., Štern P., Předmluva k českému vydání publikace Riskin L.L., Arnold T., Keating J.M., Mediaci aneb jak řešit konflikty, 1.vydání, Praha, Facia 1996, s.7-10

105 Metodický postup střediska PMS ČR v rámci přípravného řízení a řízení před soudem, s.4, Dostupné na http://www.pmscr.cz/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.pdf

Mediace nachází největší uplatnění především v souvislosti se zvláštními způsoby řízení, zejména při podmíněném zastavení trestního stíhání a schválení narovnání, může být využívána také v adhezním řízení při řešení otázky náhrady škody a principiálně vyloučena není ani v klasickém trestním řízení, kde dohoda mezi pachatelem a poškozeným je podle § 33 písm. h) trestního zákona považována za polehčující okolnost.

4.4. Statistické vyhodnocení činnosti středisek PMS v ČR

Z dostupných statistik¹⁰⁶ lze zjistit, že v roce 2008 evidovala střediska PMS v České republice celkem 25 465 nových případů, což je oproti roku 2007 pokles o 7,9% (tj. o 2 183 případů). Z celkového počtu nově evidovaných případů se týká trestné činnosti mladistvých a dětí mladších patnácti let 4 111 případů, ve srovnání s rokem 2007 lze také zaznamenat mírný pokles (z 16,5 na 14,9%).

V rámci přípravného řízení a řízení před soudem a v rámci vykonávacího řízení z pohledu všech věkových kategorií je patrná tendence k přetrvávání většího podílu evidovaných případů ve vykonávacím řízení, naproti tomu u mladistvých a dětí mladších patnácti let je tento podíl vyrovnaný. U klientů všech věkových kategorií lze zaznamenat od roku 2004 až 2008 klesající tendenci případů evidovaných v rámci přípravného řízení a řízení před soudem (v r. 2004 bylo evidováno 7 536 případů, v r. 2008 – 5 092 případů), počet případů evidovaných v rámci vykonávacího řízení od r. 2004 až 2008 je však vyrovnaný (v r. 2004 bylo evidováno 20 867 případů, v r. 2008- 20 373 případů).¹⁰⁷

Pokud jde o situaci v rámci soudních krajů v rámci přípravného řízení a řízení před soudem z pohledu všech věkových kategorií, lze zaznamenat v období od r. 2004 až 2008 vzestup evidovaných případů pouze v soudním kraji Severočeském (z 1 185 na 1 385 případů), ve všech ostatních krajích je patrná klesající tendence, nejvýraznější pokles evidovaných případů v období od r. 2004 do r. 2008 nastal v soudním kraji Jihomoravském (z 1 929 na 1 082 případů), za poslední rok ovšem nejvyšší pokles oproti roku 2007 byl zaznamenán v soudním kraji Jihočeském (ze 756 na 521 případů) a Praze (z 327 na 127 případů).

Z celkového počtu 4 111 nově evidovaných případů mladistvých a dětí mladších patnácti let za rok 2008 byl poměr případů evidovaných v rámci přípravného řízení a řízení

106 Statistická vyhodnocení činností PMS jsou dostupné na http://pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=38 mladiství a děti mladší 15 let jsou vyhodnoceni v samostatných statistických listech

107 Do statistického vyhodnocení jsou zahrnovány pouze nově evidované případy, tedy ke zjištěnému počtu nově evidovaných případů je třeba připočíst případy, se kterými PMS pracovala, ale které byly evidovány již v minulých letech.

před soudem (2 034 případů) a v rámci vykonávacího řízení (2 077 případů) téměř vyrovnaný, ve srovnání s rokem 2007 však došlo k poklesu evidovaných případů (z 4 553 na 4 111 případů). (příloha č. 1)

V rámci jednotlivých soudních krajů byl nejvyšší podíl evidovaných případů za rok 2008 v kategorii mladistvých zaznamenán v soudním kraji Severomoravském (1 024 případů, tj. 21,8 % k celkovému počtu), dále bylo v tomto kraji evidováno 390 případů dětí mladších patnácti let. Nejnižší počet případů byl evidován v Praze (celkem 144 případů, tj. 8 % k celkovému počtu) a pouze 29 případů, kdy skutek spáchalo dítě mladší patnácti let. (příloha č. 2)

V období r. 2005 až r. 2008 v rámci přípravného řízení a v řízení před soudem došlo k poklesu podílu případů mládeže k celkovému počtu především v Praze (z 97 na 44 případů) a dále v kraji Severočeském (z 350 na 311 případů), Jihočeském (z 252 na 235 případů) a Východočeském (ze 193 na 145 případů), k nárůstu podílu došlo naopak v kraji Severomoravském (z 357 na 596 případů), Jihomoravském (z 307 na 360 případů) a Západočeském (ze 197 na 266 případů). V kraji střeđočeském došlo k poklesu od r. 2007 do r. 2008 (ze 109 na 77 případů). (příloha č. 3).

V r. 2008 bylo evidováno 2 077 případů mladistvých a dětí mladších patnácti let v rámci vykonávacího řízení, z toho se 753 případů týkalo agendy spojené se zajištěním výkonu výchovného opatření dohledu probačního úředníka a v 673 případech se jednalo o agendu spojenou se zajištěním výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací.

Z výše uvedených údajů lze dospět k jistým závěrům. Především je patrné, že u dospělých pachatelů je vyšší podíl případů evidován v rámci vykonávacího řízení, kdežto u mladistvých a dětí do patnácti let je podíl případů evidovaných v přípravném řízení a řízení před soudem a ve vykonávacím řízení v podstatě vyrovnaný, což může být dáno tím, že úředníci PMS vstupují častěji do případů mladistvých než dospělých pachatelů již v přípravném řízení prostřednictvím mediační činnosti, nabízejí vhodné programy a spolupůsobí při ukládání a realizaci výchovných opatření. Ve srovnání s rokem 2007 poklesl v minulém roce celkový počet evidovaných případů mládeže středisky PMS v rámci ČR, přičemž nejnižší počet evidovaných případů mládeže v rámci soudních krajů byl zaznamenán v Praze, naopak opačná tendence je patrná v rámci soudního kraje Severní Morava, kde počet evidovaných případů od r. 2005 výrazně vzrostl a je nejvyšší ze všech soudních krajů.

Kapitola 5

Kriminalita mládeže

5.1. Příčiny a podmínky kriminality mládeže

Názory na kriminalitu mládeže, její podmínky, příčiny a také opatření, jež by jí měla zamezit nejsou zdaleka jednotné a ucelené. V poslední době se v souvislosti s kriminalitou mládeže nejvíce vedly diskuse o snížení hranice trestní odpovědnosti, což bylo prozatím vyřešeno přijetím nového trestního zákoníku, sporným však zůstává i nadále chybějící zákonná úprava mladých dospělých, tedy osob ve věku od 18 do 21 let, neboť se jedná o skupinu, kterou nelze spolehlivě přiřadit ani ke kategorii dospělých ani ke kategorii mládeže, zejména vzhledem k tomu, že proces dospívání ani jejich sociální vývoj nemusí být dosažením zletilosti zcela ukončen.

Existuje řada názorů na příčiny kriminality, podle PhDr. Aleny Marešové z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci lze příčiny kriminality dělit takto: první skupinu tvoří sociálně patologické jevy, které jsou problémem globálním a mezi něž lze zařadit především negativní jevy v rodině závislé na mravní úrovni společnosti, negativní jevy ve škole související s celkovým vzdělávacím, ale i výchovným procesem, nevhodný způsob využívání volného času (sociálně negativní jevy ve společnosti- prostituce, narkomanie, alkoholismus atd.), problémy s pracovním zapojením mládeže. Existenci těchto příčin také podporuje nedostatečná ochrana mládeže před závadovými jevy ve společnosti, obecně neúčinná mravní a právní výchova, malá účinnost uplatňovaných sankčních a preventivních opatření apod.

Druhou skupinu tvoří příčiny, které lze odhalit pouze hlubším zkoumáním osobnosti jedince, jsou to jednak poruchy chování spojené s dospíváním jedince a poruchy jeho socializace v souvislosti se závadovým primárním sociálním prostředím a následným závadovým působením referenční skupiny a jednak individuální zvláštnosti osobnosti jedince podmíněné geneticky, chorobou nebo duševní chorobou.

Do třetí skupiny lze řadit příčiny a jevy související se stavem společnosti a dobou, ve které žijeme, např. prohlubující se neschopnost mladých lidí odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu, potřeba prosadit se ve skupině vrstevníků, sebe nepřijetí a strach z neúspěchu, nákladnost životního stylu mládeže, touha po okamžitém a bezpracném zisku, promiskuitní přístup k sexu, nekritičnost k vlastnímu chování, pocit nudy atd.. Právě tyto jevy mohou být motivací k určitým typům kriminality, zejm. majetkové, násilné, mravnostní aj.

Zmíněné příčiny jsou podle Marešové v souvislosti s podmínkami, které vytvářejí vhodné klima zejména pro rozšiřování kriminality mládeže, přičemž mezi příčinami a podmínkami je obtížné určit hranici. Jsou jimi zejména „zmatení“ hodnot a jejich hierarchie oproti předchozí době, radikální majetkové a sociální rozvrstvení společnosti, stálé změny přístupu k výchově a zacházení s dětmi a mladistvými, kult násilí v médiích, digitálních hrách, sportovních hromadných akcích, domácí násilí apod.

Na základě psychologických vyšetření mladistvých vězňů ve věznici Všehrdy v r. 2005 dr. Tamchynou a zobecněných poznatků Institutu pro kriminologii a sociální prevenci lze u mladistvých delikventů pozorovat nedostatečný a nerozvinutý emocionální základ osobnosti, nedostatek empatie, nízké mravní a právní vědomí, primitivní žebříček hodnot a zájmů, vědomí si své vlastní útočnosti a strach před útočností spoluvězňů. Přes 40 % vězňů procházelo psychiatrickou léčbou, pro většinu z nich je charakteristická neurotická tenze a neklid. Vyskytuje se často provázanost dospělých a mladistvých zločinců při páchání trestné činnosti, mladiství se s dospělými vězni identifikují, současně však dospělí mladistvé vězně uznávají, dokonce se obávají jejich agresivity, nezkrotnosti, bezohlednosti a nedostatku jakýchkoliv zábran.

Vůči kriminalitě jsou v průběhu dějin podle Mucchelliho uplatňovány dva modely přístupu: 1) model ochrany- příčinou kriminality je nedostatek socializace jedince, proto by justice měla poskytovat prostředky na jeho dodatečnou socializaci a 2) model zadržení- mladistvý rebeluje proti společnosti, proto je třeba zastavit jej v jeho konání a držet do doby než se změní.¹⁰⁸ Otázkou zůstává, jaká je adekvátní reakce společnosti na kriminalitu obecně a na kriminalitu mládeže zvláště, nakolik spatřovat východisko v tolik v poslední době prosazované prevenci kriminality u mládeže či v jejím potírání zejména s ohledem na poměr efektivity vynaložených prostředků na vytvoření množství resocializačních a výchovných programů a dosažení žádoucích výsledků.

5.2. Prevence kriminality mládeže

Na základě kriminologických poznatků lze dojít k závěru, že dosažení omezení kriminality ve společnosti vyžaduje vyváženou kombinaci represivních a preventivních opatření. Represe by měla nastoupit až tehdy, kdy je pro ochranu společnosti naprosto nezbytná a byly vyčerpány všechny vhodné preventivní postupy, což obzvláště platí u

108 Marešová A., K příčinám a podmínkám kriminality mládeže, Trestní právo 07-08/2007, s. 23-26

mladých lidí, kde patologické struktury jejich osobnosti nejsou ještě tak pevné. Prevence recidivy spočívá zejména v zákonném stanovení široké škály nejen trestních, ale i výchovných opatření, která lze mladistvému uložit, kontrolovat průběžně jejich plnění, případně je podle chování a osobnosti jedince vhodně modifikovat. Příhodné je zapojit mladistvého do různých veřejně prospěšných prací, aktivit trávení volného času, kursů sociálních dovedností, výchovně preventivních a resocializačních programů a také jej izolovat od nevhodného sociálního prostředí.

Jádro prevence však spočívá v činnosti, která nabízí potencionálně ohroženým mladým lidem pomoc již na počátku nevhodného směřování jejich vývoje a tak omezí riziko nastoupení jejich delikventní kariéry. Vyjdeme-li se zahraniční zkušenosti, existuje množství preventivních strategií, které se zaměřují na řešení problémů v oblasti biologické, psychické i sociální, využívaje přitom především prostředí rodiny a školy.

Některé preventivní strategie spatřující zrod asociálního chování především v oblasti fyzického postižení, se zaměřují na nácvik vhodného přístupu nemocných ke zdravým jedincům a zároveň jim pomáhají nalézt smysl života a léčebně intervenují ve prospěch takto postiženého.

Vzhledem k tomu, že mezi pachateli trestné činnosti jsou často zastoupeni jedinci s psychickými poruchami více než v běžné populaci, je další oblastí prevence kriminality modifikace těchto psychických poruch nejen u mladého jedince, ale i u osob, jež se pohybují v jeho bezprostředním okolí. Smyslem této strategie je sladit zájmy klienta se zájmy jeho sociálního okolí, aby nedocházelo k maření rehabilitace klienta s psychickou poruchou nevhodnými reakcemi jeho sociálního okolí. Komplexní řešení problému v programech rehabilitace záleží často na dosažení relativní normality sociálního zázemí, na němž je mnohdy závislé nastolení relativní normality jedince.

Významným faktorem růstu kriminality je tzv. kriminální infekce, neboť na základě kriminologických výzkumů se dítě vyrůstající v delikventním prostředí častěji dopouští trestné činnosti. Proto se mnohé programy zaměřují na posílení zdravých sociálních vazeb mladého člověka, cílem je překonání sociální izolace jedince jeho začleněním do okruhu nedelikventních vrstevníků a snaha o zajištění trvalosti těchto vztahů, případně navázání jedince na pozitivní osobnost, která mu může být oporou a vzorem. Svůj význam může mít také cílené osvětové působení zaměřené na prevenci obecného vlivu delikventních norem chování.

Jedinci se sociálně patologickými vzory, jež často nekriticky napodobují, se mnohdy vyznačují resistencí vůči pozitivním vlivům, které přicházejí ze sociálního okolí. Pro svou asociálnost a nepoužitelnost bývají tyto lidé vylučováni z organizovaných forem

trávení volného času, neboť jim často chybí základní dovednosti k uskutečňování náročnějších aktivit. Proto další programy vzdělávání a rozvoje dovedností se nejen snaží rozšířit složku kognitivní, emotivní i morální, ale v konečném usilují o vhodné uplatnění vzdělávaných jedinců na trhu práce.¹⁰⁹

Česká republika vyvíjí v současné době v oblasti prevence kriminality mezinárodní aktivity, které se soustřeďují především na spolupráci v rámci Evropské unie prostřednictvím EUCPN (Evropská síť prevence kriminality), aktivně se podílí i na aktivitách Organizace spojených národů a spolupracuje i s dalšími mezinárodními organizacemi jako je např. ICPC (Mezinárodní centrum pro prevenci kriminality) a EURO CITIES.

Dne 15.10. 2007 schválila vláda usnesením č. 1150 Strategii prevence kriminality na léta 2008 až 2011. Strategie jmenuje na prvním místě cílových skupin, jimž bude věnována zvýšená pozornost, mládež, ohroženou sociálně patologickými jevy a mládež již s kriminální zkušeností. Jako významný nástroj snižování trestné činnosti mládeže bude plošně zaváděn Systém Včasné Intervence (SVI) a týmů pro mládež a dále bude kladen důraz na legislativní ukotvení prevence kriminality v českém právním řádu. V systému prevence kriminality dojde ke změně organizačního schématu, který bude členěn do tří úrovní – republikové, krajské a městské, přičemž budou posíleny kompetence krajů a obcí.

Základním posláním SVI je pozitivní změna chování dítěte pomocí rychlé, adekvátní a efektivní reakce všech institucí, do jejichž působnosti péče o ohrožené, rizikové a delikventní děti spadá. Cílem je zabránit rozvoji kriminální kariéry jedince a umožnit jeho integraci do normálního života. Projekt SVI je postaven na třech pilířích, za první je považována spolupráce mezi institucemi – účastníky SVI (orgán sociálně - právní ochrany dětí, PČR, justiční orgány, školy aj.), spolupráci realizuje v praxi tým pro mládež, druhým pilířem je vytvoření jednotného informačního prostředí a třetí pilíř tvoří konkrétní praktická opatření, která zajišťují samotnou nápravu klienta.

Účinná preventivní opatření podle Strategie by měla spočívat: 1) v sociálních opatřeních komplexního charakteru, kam lze zařadit SVI a týmy pro mládež, dále např. systémové zřizování a využívání výslechových místností pro práci s dětskými oběťmi a svědky trestných činů aj., 2) v sekundární a terciární prevenci – zejm. probačních programech, resocializačních programech, programech sanace rodin postižených sociálním vyloučením nebo rodin s dětmi s poruchami chování zaměřené na doučování dětí, sociální

109 Večerka K., Kriminalita mládeže, Novotný O., Zapletal J.a kol., Základy kriminologie, Univerzita Karlova, Karolinum, Praha, 1996, s. 102-104

práci s fanoušky sportovních klubů apod., 3) v situačních opatřeních – např. rozšiřování pokrytí rizikových míst kamerovým monitorovacím systémem, vytváření bezpečných zón a lokalit, komplexní zabezpečování parkovišť proti krádežím vozidel a věcí z nich aj. a konečně by měla účinná prevence spočívat také 4) v informovanosti občanů o sociálně patologických jevech, rizikovém chování a jejich příčinách, o nejčastějších typech trestné činnosti apod. S informovaností občanů souvisí vzdělávání za účelem zvyšování právního vědomí nejen dětí a mládeže prostřednictvím vzdělávacích programů a profesního poradenství, ale i vzdělávání rodičů a profesionálů pracujících s mládeží.¹¹⁰

Lze uzavřít těmito slovy: „Je prokázáno, že dobře naplánované strategie prevence kriminality nejenže předcházejí trestné činnosti a viktimizaci, ale podporují bezpečnost společností a přispívají k udržitelnému rozvoji států. Zlepšují kvalitu života a přinášejí dlouhodobé výhody ve smyslu snižování nákladů spojených se systémem trestní justice i dalších společenských nákladů vyplývajících z trestné činnosti.“¹¹¹

5.3. Analýza delikvence mládeže v mezinárodním kontextu

Prvním výzkumem zaměřeným na získání srovnatelných údajů o kriminalitě mládeže na evropské úrovni byla Mezinárodní selfreportová studie (International Self-Report Delinquency Study) z r. 1994, která se pokusila o srovnání výsledků průzkumů o výskytu a důvodech různých typů delikventního chování ze 13 západních evropských zemí. I přes problémy způsobené různými definicemi trestných činů a odlišným způsobem sběru statistických údajů v jednotlivých evropských zemích bylo možno formulovat některé závěry a srovnání. Např. byla dokázána nepřímá úměrnost mezi mírou vzdělání a násilím, přičemž majetková kriminalita obecně nevykazuje žádný vztah k míře vzdělání, podobně byla zjištěna nepřímá úměrnost mezi mírou dohledu a delikventním chováním včetně konzumace alkoholu a užívání drog. Dále bylo zjištěno, že majetková kriminalita je nejčastěji páchána ve věku 16 – 17 let, u vandalismu je to věková kategorie 14 – 15 let a u násilí proti člověku 18 – 19 let.

V mezinárodním kontextu jsou oficiální statistiky obecně dostačující pro průběžnou analýzu trendů kriminality. Od poloviny osmdesátých let minulého století se sice zvýšily počty policíí evidovaných násilných trestných činů, celková míra evidované kriminality mládeže se však zvýšila méně výrazně a v některých zemích dokonce mírně poklesla.

110 Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011, dostupné na: [http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/strategie 1016/strategie3.pdf](http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/strategie%201016/strategie3.pdf)

111 Směrnice pro prevenci kriminality, rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/13

K nárůstu násilí mezi mládeží dochází zejména v oblastech zvýšené chudoby mladých lidí a vyššího sociálního rozpadu, na růstu násilné kriminality se podílí také užívání drog a obstarání si prostředků na jejich nákup.¹¹²

5.3.1. Kriminalita mládeže a veřejné mínění

Čl. 37, 39 a 40 Úmluvy o právech dítěte zavazují ratifikující státy, aby zavedly systém soudnictví ve věcech mládeže, který bude zajišťovat práva v Úmluvě obsažená.

Implementace zmíněných článků Úmluvy je zejména v rozvojových zemích problematická, veřejná diskuse o způsobu zacházení s delikventními dětmi se odehrává bez dostatečných informací nebo je potlačována. Ani na Západě však postoj veřejnosti nenapomáhá masové implementaci článků Úmluvy, neboť se takový přístup pokládá nedostatečný a neschopný řešit míru dětské kriminality.

Statistika kriminality mládeže není sama o sobě v přímém vztahu se změnami veřejného mínění či reformou systémů soudnictví ve věcech mládeže. V západních zemích je názor veřejnosti na soudnictví ve věcech mládeže takový, že kriminalita mládeže je vysoká a dokonce rok od roku roste. Podle názoru veřejnosti také násilná kriminalita tvořila výrazně vyšší podíl z celkové trestné činnosti (30%) než tomu bylo ve skutečnosti (12%). Příčiny chybné představy veřejnosti o kriminalitě mládeže mají různou povahu. U kořenů nepochopení veřejnosti mohou být i samy statistiky kriminality, neboť přestože jejich objektivní rozbor neukazuje nárůst kriminality mládeže v západních zemích, jsou statistické údaje (zejm. zavádějící prezentace ve formě procentních podílů) zároveň používány k podpoře zavádění represivnějších přístupů vůči mladistvým. Největší vliv na formování veřejného mínění ve vztahu k problematice soudnictví ve věcech mládeže mají patrně média, veřejnost bombardovaná negativními obrazy a výrazy o mládeži zřejmě nebude volat po liberalizaci legislativy týkající se kriminality mladistvých. Mnohem dramatičtější účinek než každodenní zpravodajství mají rozsáhlé a senzační zprávy o několika málo případech násilné kriminality mladistvých a veřejná diskuse o těchto případech a soudnictví nad mládeží bohužel již není doprovázená informacemi o mezinárodních standardech, roli Úmluvy a závazcích smluvních států.

Vliv politiky a politických stran na veřejné mínění o této problematice není

112 Hamilton C., Harvey R., Role statistiky v procesu implementace mezinárodních standardů soudnictví ve věcech mládeže, Kriminalita a trestní justice – vybrané studie, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, překlad Agentura Pylon, 1. vydání, Praha, 2007, s. 92-93

jednoznačný, na jedné straně manipulují veřejné mínění k vlastnímu prospěchu, současně však na veřejné mínění reagují při formulaci politiky. Mnozí politici, docházejí k závěru, že důraz na preventivní a nápravná opatření jim hlasy nepřinese. Např. v r. 2002 ve Francii se stala vzhledem k volání veřejnosti po zavedení represivních opatření kriminalita hlavním tématem prezidentských voleb, ač neexistoval žádný důkaz o vzestupu závažné trestné činnosti mladistvých. Situace byla vyvolána mediálním zpravodajstvím, kde převládaly zprávy o trestné činnosti mladistvých včetně tří vražd spáchaných mladistvými v souvislosti s filmem „Vřískot“. Tehdejší vláda reagovala po svém nástupu k moci zavedením nových opatření vůči mladistvým, dokonce zazněly návrhy svěřit řízení ve věcech mladistvých ve věku 16 – 18 let soudům pro dospělé.

Lze dospět k závěru, že pokud státy jsou ochotny dostát závazkům plynoucím z ustanovení Úmluvy o právech dítěte ohl. soudnictví ve věcech mládeže, musí odpor veřejnosti vůči reformě překonat, neboť veřejné mínění by nemělo být omluvou pro porušování práv dětí.¹¹³

5.4. Analýza delikvence mládeže v ČR

Z policejních statistik za roky 2004 – 2007 je patrné, že dochází k pozvolnému poklesu osob do 18 let věku, které policejní orgány registrují z důvodu podezření ze spáchání provinění či jinak trestné činnosti. V období 2004 – 2007 došlo k výraznému poklesu (cca o 30%) policejně registrovaných případů nezletilých pachatelů, tedy osob do 15 let věku, což by se pouze zčásti dalo vysvětlit demografickým vývojem ve společnosti. Určitý vliv na pokles jinak trestné činnosti lze připsat i novelizaci ustanovení § 89 odst. 11 trestního zákona k 1.1. 2002 ohl. zvýšení hranice škody nikoliv nepatrné na 5 000 Kč, což znamenalo dekriminálníci nemalého počtu útoků proti majetku páchaných nezletilými. Z údajů Nejvyššího státního zastupitelství ČR za rok 2007 lze potvrdit pokračující trend snižování trestné činnosti nezletilých (v materiálech NSZ označování jako nedospělci), v r. 2007 byl zaznamenán další pokles oproti roku předchozímu o 8%. Z dlouhodobého pohledu lze ve statistikách NSZ vysledovat závislost v počtech řešených mladistvých a nedospělců, což potvrzuje názor, že část nedospělců pokračuje v delikvenci a postupem času se stává mladistvými pachateli. Na úrovni krajů je jednoznačně na prvním místě co do

113 Hamilton C., Harvey R., Role veřejného mínění v procesu implementace mezinárodních standardů soudnictví ve věcech mládeže, Kriminalita a trestní justice – vybrané studie, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, překlad Agentura Pylon, 1. vydání, Praha, 2007, s. 99-113

počtu nezletilých pachatelů (761) kraj Severomoravský, který představuje 25% republikového nápadu statisticky evidovaných známých nedospělců, dopustivší se činu jinak trestného, dále pak kraj Severočeský (519) a kraj Jihomoravský (479).

Oproti tomu u mladistvých pachatelů není pokles tak výrazný, od účinnosti ZSVM se každoročně jejich počet pohybuje kolem 6000 osob, v roce 2007 dokonce počet mladistvých pachatelů mírně vzrostl, což dokazují i údaje NSZ (pokud jde o počty celkově stíhaných osob, došlo k nárůstu trestné činnosti mladistvých v porovnání s rokem 2006 o 14%), obecně však lze konstatovat, že množství pachatelů do 18 let je víceméně stabilizované. (příloha č. 4). Podobně jako u nezletilých bylo nejvíce mladistvých stíháno v Severomoravském kraji – 1426 osob, což představuje 24,6% republikového nápadu trestně stíhaných mladistvých.

Ze statistického přehledu Ministerstva spravedlnosti ČR o vyřízených věcech a stíhaných a podezřelých mladistvých osobách v r. 2007 vyplývá, že v ČR bylo trestně stíháno 5795 mladistvých, z toho bylo 4277 obžalováno a proti 1444 osobám bylo trestní stíhání zastaveno, téměř ve všech případech bylo zastaveno podmíněně. Proti 285 mladistvým bylo vedeno zkrácené přípravné řízení a to zejména v kraji Severomoravském (100) a Středočeském (92), v převažující většině případů vyústilo do podání návrhu na potrestání. Do vazby bylo vzato 187 mladistvých, tj. 3,2% z celkového počtu stíhaných osob, délka vazby většinou nepřesáhla dva měsíce. Na celkovém množství pravomocně odsouzených osob se pravomocně odsouzení mladiství podílejí necelými 4%. Ve většině případů je kriminalita mladistvých doménou mužů, ženy se na ní podílejí pouze 7,5%. Recidiva se u mladistvých pachatelů vyskytuje asi ve 22%, přičemž 60% známých recidivistů je registrováno ve statistice Severomoravského kraje.

Pokud jde o druhy nejčastěji páchaných provinění a činů jinak trestných je zřejmé, že základní trestnou činností je majetková kriminalita, zejména krádeže. Jak již bylo zmíněno u nezletilých je v posledních letech zaznamenán celkový pokles kriminality, který je ovlivněn především poklesem kriminality majetkové. K největšímu poklesu krádeží došlo právě v souvislosti s novelizací trestního zákona v r. 2002. Pokud se týká kriminálního činu vraždy vyplývá z analýz IKSP, že vraždy spáchané nezletilými jsou v zásadě ojedinělým činem a v letech 2000 – 2007 bylo nejvíce vražd (6) spácháno v r. 2005, v letech 2000, 2002 a 2003 nebyla spáchána žádná, mladiství spáchali nejvíce vražd v r. 2006 (7). (příloha č. 5)

Kapitola 6

ZÁVĚR

Již více než čtyři roky je součástí právního řádu zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který komplexně upravuje hmotněprávní i procesněprávní souvislosti trestání mládeže a je bezesporu adekvátní odpovědí na požadavky Rady Evropy na oddělenou právní úpravu trestního soudnictví nad mládeží a významným krokem v trestněprávní politice mládeže. Tento zákon je velmi moderní v tom smyslu, že namísto justice retributivní (trestající) zavádí do soudní praxe justici restorativní – ochrannou a pomáhající obnovit narušené vztahy, k nimž trestnou činností došlo.

Je však otázkou, nakolik lze skloubit zájem zákona na ochraně mladistvého před škodlivými vlivy a na vytvoření podmínek pro jeho další sociální a duševní rozvoj se zájmem poškozeného na odčinění újmy způsobené protiprávním činem, který je sice také zákonným zájmem, ale již dopředu je limitován slovy – podle sil a schopností toho, kdo se protiprávního činu dopustil. Zásada uspokojení zájmu poškozeného je sice v ust. § 3 odst. 7 ZSVM výslovně vyjádřena a tendence rozšiřování procesních práv poškozeného je patrná i v jiných ustanoveních zákona, rezervy však lze spatřovat v diplomové práci zmíněné absenci oprávnění poškozeného podat stížnost proti usnesení o odstoupení trestního stíhání, pokud rozhodnutí bylo učiněno v přípravném řízení, což zajisté zpochybňuje skutečný zájem zákonodárce na ochraně práv a osobnosti poškozeného a nabízí možnost k právní úpravě *de lege ferenda*. Domnívám se, že právní úprava soudnictví ve věcech mládeže vzhledem k tomu, že je založena na pojetí restorativní justice, by měla vést nejen k ochraně osobnosti mladistvého obviněného, ale také zvýšit ochranu osobnosti poškozeného, jehož procesní práva byla dlouho trestním řádem opomíjena. Posílení procesních práv poškozených jako obětí trestné činnosti by zajisté zvýšil spokojenost veřejnosti s činností trestní justice a učinil by ji přístupnější k aplikaci spíše výchovných namísto represivních postupů vůči mladistvým v souladu s duchem ZSVM.

Další možností úpravy *de lege ferenda* je, jak již bylo také v mé práci zmíněno, absence právní úpravy tzv. mladých dospělých (osob ve věku od 18 – 21 let), neboť u pachatelů trestné činnosti této věkové kategorie většinou není ukončen jejich sociální vývoj a tak zejména u prvotrestaných pachatelů hrozí riziko jejich stigmatizace a tím vyloučení ze sociálního života na jeho samém počátku, proto se jeví jako vhodné podřadit tuto věkovou skupinu pachatelů pod právní úpravu ZSVM a přiměřeně k vyššímu stupni jejich vyspělosti upravit také systém vhodných sankcí.

Vzhledem k tomu, že ke dni 1.1. 2010 vstoupí v účinnost nový trestní zákoník, kterým byla snížena hranice trestní odpovědnosti na 14 let je vhodné si položit otázku, jak tato změna ovlivní systém soudnictví ve věcech mládeže. Na místě je obava, zda již pachatelé ve věku 14 let jsou natolik zralí, aby byli schopni rozpoznat nebezpečnost činu pro společnost a ovládat své jednání a splnit tak podmínku trestní odpovědnosti. Zahraniční experti obecně snižování hranice trestní odpovědnosti nedoporučují, spíše se přiklánějí k vyššímu užívání alternativních metod. Dále je třeba počítat s tím, že se tato změna odrazí ve statistice kriminality zvýšeným množstvím stíhaných a odsouzených mladistvých, což se v budoucnu patrně projeví ve zvýšení počtu kriminálních recidivistů z řad mladistvých a tím se sníží také věková hranice dětí, které se budou dopouštět činnosti jinak trestné, zejména při skupinové činnosti. Vzhledem k nezkušenosti mladých pachatelů vzroste riziko jejich dopadení a tím hrozí jejich dřívější společenská stigmatizace. V oblasti prevence kriminality může hrozit narušení hledání vhodných výchovných postupů k problematickým jedincům institucemi, jež mají za úkol pečovat o mládež, a k jejich nemístnému spoléhání na zásah policie a orgánů činných v trestním řízení.

V souvislosti se snížením hranice trestní odpovědnosti se bude třeba vypořádat také s právními problémy, např. zda ponechat v ust. § 242 trestního zákona věkovou hranici, do které jsou děti chráněny před pohlavním zneužíváním na úrovni 15 let nebo jak může 14letý pachatel hradit škodu, když mu české právo neumožňuje získat legální zdroj příjmů apod.

Dle mého názoru nástrojem snížení kriminality nebo omezení recidivy mládeže není ukládání trestních sankcí stále mladším pachatelům, ale vytvoření účinného systému generální prevence, v němž by všechny instituce, zabývající se péčí o mládež spolu vzájemně spolupracovali při realizaci konkrétních opatření a tak napomáhali lepšímu začlenění problémových jedinců z řad mládeže do společnosti, vhodným projektem se v tomto kontextu jeví např. Systém včasné intervence (SVI).

Seznam použité literatury a zdrojů

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona ZSVM ,tisk 210 Poslanecké sněmovny, volební období 2002-2006

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 52/2009, Sněmovní tisk č. 443/0, část č.1/2

Fenyk J., Sotolář A., Sovák Z., Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti, Trestní právo 1997, č. 7-8,

Hamilton C., Harvey R., Role statistiky v procesu implementace mezinárodních standardů soudnictví ve věcech mládeže, Kriminální a trestní justice – vybrané studie, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, překlad Agentura Pylon, 1. vydání, Praha, 2007,

Heitlinger, C., Die Altersgrenze der Strafmündigkeit, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2004,

Hrušáková M. ml., Ochrana soukromí mladistvých a veřejnosti řízení podle ZSVM, Buletin advokacie č.1/2007,

http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=21

http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=56

http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=33

http://www.pmscr.cz/download/MEDIACE_metodika_textova_cast_bez_priloh.pdf

http://pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=38

http://web.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/strategie_1016/strategie3.pdf

Jelínek J., Melicharová D., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou, 1.vydání, Linde Praha a.s., 2004, s.108

Jelínek J. a kolektiv, Trestní právo procesní, IV. vydání, nakl. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha, 2005,

Jelínek J., Řízení v tr. věcech mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého Olomouc 2003,

Karabec Z., Koncept restorativní justice, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Restorativní justice, Sborník příspěvků a dokumentů, Praha 2003

Kýr A., Trestání mladých pachatelů v minulosti, časopis pro historickou penologii č. 1/2008,

Manna, A., Infante, E. Systémy trestní justice v Evropě a Severní Americe – Itálie.

Překlad“ ITC- Překladačská agentura, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001,

Mandák, V., Zajištění osoby obviněného v československém trestním řízení, Praha, Orbis, 1975,

Marešová A.: K diskusi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních opatření u delikventních dětí a mladistvých, Trestní právo 1997, č. 1

Marešová A., K příčinám a podmínkám kriminality mládeže, Trestní právo 07-08/2007,

Miříčka A., Schulz, O.“ O trestním soudnictví nad mládeží, Praha, Československý kompas 1932,

Novotný O., Dolenský A., Jelínek J., Vanduchová M., Trestní právo hmotné, obecná část 1, 4. přepracované vydání, ASPI Publishing s.r.o., Praha 2003,

Ottova encyklopedie, dostupné na: <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/440954-trestni-soudnictvi-nad-mladezi>

Ouředníčková L., Pilný O., Rabiňáková D., Štern P., Předmluva k českému vydání publikace Riskin L.L., Arnold T., Keating J.M., Mediace aneb jak řešit konflikty, 1.vydání, Praha, Facia 1996,

Poslání a organizační struktura probační a mediální služby, Záznam referátů, diskuse a doporučení odborníků v oblasti probace a mediace, Praha 13.11. 1997, Příloha č. 1 k časopisu České vězeňství č. 1/1999,

Rozum J., Kotulan P., Vůjtěch J., Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Vydavatelství kufr, Praha, 2000,

Sopko R., Mladiství provinilci vo vyšetrovacej väzbe, Socialistické súdnictvo, 1969, č. 6,
Šámal P., Kůrková V., Šámalová M., Bláha J., K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle ZSVM, Státní zastupitelství 05/2007
Šámal P., Válková H., Sotolář A., Hrušáková M., Zákon o soudnictví ve věcech mládeže, komentář, 1. vydání, Praha, C.H. Beck 2004, s. 277
Šámal P., Probační a mediační služba, Sociální politika 2001, č. 5,
Směrnice pro prevenci kriminality, rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN č. 2002/13
Špundová J., Zvláštnosti právní úpravy obhajoby mladistvého obviněného v řízení v trestních věcech mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého Olomouc 2003,
Štěrbá F., K právní úpravě odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým, , Trestní právo 5/2005,
Štěrbá F., K činnosti PMS v řízení ve věcech mladistvých, Problémy trestního postihu mladistvých, Sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva, 1. vydání, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2003,
Válková H., Šámal P., Sotolář A., Restoratívni justice a česká reforma trestního práva mládeže, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Restoratívni justice, Sborník příspěvků a dokumentů, Praha 2003
Válková H.: Proč byla reforma trestního soudnictví ve věcech mládeže oddálena a jaké byly její cíle?, Trestněprávní revue 2002, č. 5
Večerka K., Kriminalita mládeže, Novotný O., Zapletal J. a kol., Základy kriminologie, Univerzita Karlova, Karolinum, Praha, 1996,
Zezulová J., Růžička M., NSZ, Aktuální problémy zákona č. 218/2003, Státní zastupitelství č. 7-8/2005
Zezulová J., Trestní zákonodárství nad mládeží, Brno: Právnická fakulta Masarykovo univerzity, 1997,

Seznam použité judikatury

R 29/2001-I.

R 17/1979

R 35/2001

R 11/1985

R 41/1962

R 30/1970

R 10/1998

R 51/95

R 11/2002

R 65/1971

ÚS 87/1996-n.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Tabulka č. 14: Podíl případů evidovaných v přípravném a vykonávacím řízení na celkovém počtu evidovaných případů

děti ml. 15 let a mladiství	Celkem evidováno	Přípravné řízení a řízení před	Vykonávací řízení	příp.ř. v %	vyk.ř. v %	celkem v %
2005	3780	1830	1950	48,4%	51,6%	100,0%
2006	3817	1837	1980	48,1%	51,9%	100,0%
2007	4553	2285	2268	50,2%	49,8%	100,0%
2008	4111	2034	2077	49,5%	50,5%	100,0%

Zdroj: PMS ČR

Příloha č. 2

Tabulka č. 15: Počet případů evidovaných v rámci přípravného a vykonávacího řízení – přehled v rámci jednotlivých soudních krajů

2008	PŘÍPRAVNÉ ŘÍZENÍ	VYKONÁVACÍ ŘÍZENÍ	Celkem absolut.	Celkem v %	spácháno dětmi 0-14	Celkový počet případů včetně dospělých	mlad. v % k celkovému počtu
Praha	1	44	144	3,5%	29	1792	8,0%
Střední Čechy	2	77	275	6,7%	78	2685	10,2%
Jižní Čechy	3	235	364	8,9%	72	1915	19,0%
Západní Čechy	4	266	465	11,3%	120	2724	17,1%
Severní Čechy	5	311	645	15,7%	101	4571	14,1%
Východní Čechy	6	145	414	10,1%	120	2371	17,5%
Jižní Morava	7	360	780	19,0%	183	4711	16,6%
Severní Morava	8	596	1024	24,9%	390	4696	21,8%
Celkem ČR	2034	2077	4111	100,0%	1093	25465	16,1%
Celkem v %	49,5%	50,5%	100,0%		26,6%		

Zdroj: PMS ČR

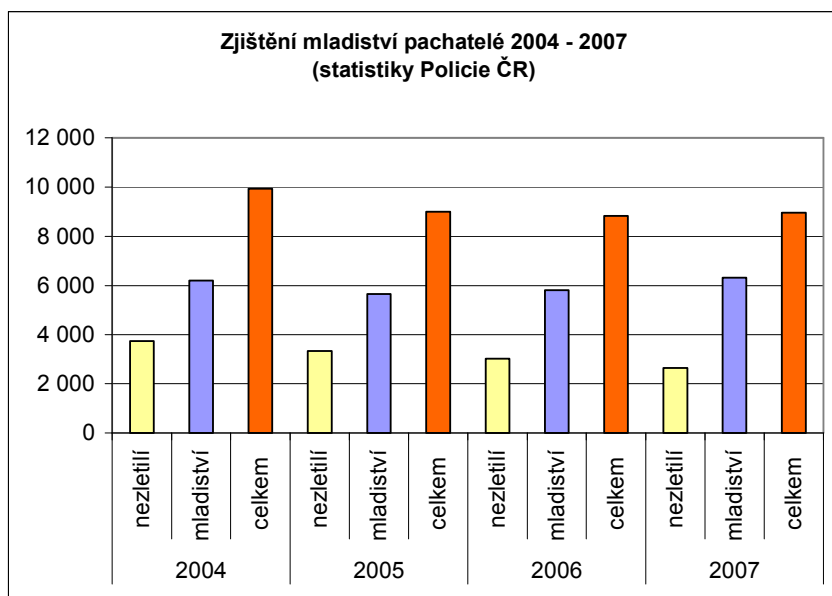
Příloha č. 3

Tabulka č. 18: Počet případů evidovaných v rámci přípravného řízení – přehled v rámci jednotlivých soudních krajů

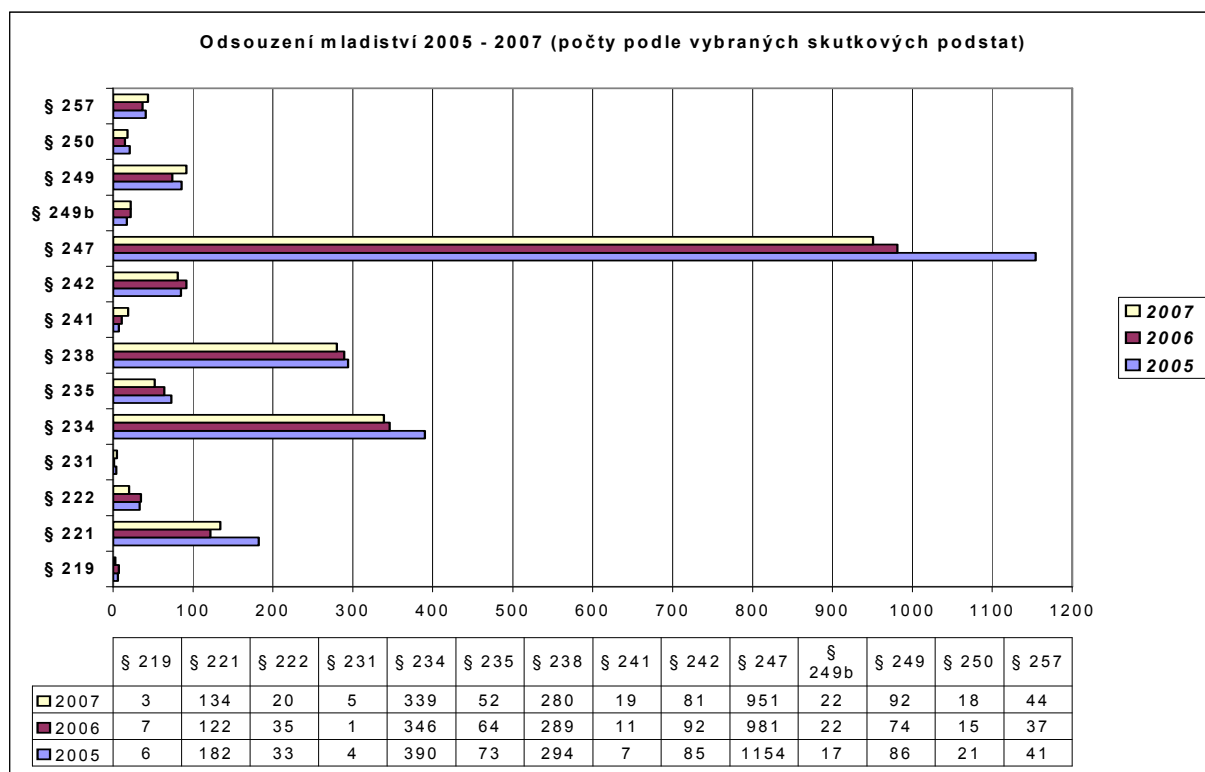
Soudní kraj	Přípravné řízení a				Celkem evidováno				Podíl na celkovém počtu v %			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
Praha	97	80	69	44	209	199	227	144	46,4%	40,2%	30,4%	30,6%
Střední Čechy	77	84	109	77	255	237	305	275	30,2%	35,4%	35,7%	28,0%
Jižní Čechy	252	214	379	235	391	330	508	364	64,5%	64,8%	74,6%	64,6%
Západní Čechy	197	172	309	266	379	397	536	465	52,0%	43,3%	57,6%	57,2%
Severní Čechy	350	359	349	311	640	670	717	645	54,7%	53,6%	48,7%	48,2%
Východní Čechy	193	138	139	145	436	406	437	414	44,3%	34,0%	31,8%	35,0%
Jižní Morava	307	312	366	360	678	700	836	780	45,3%	44,6%	43,8%	46,2%
Severní Morava	357	478	565	596	792	878	987	1024	45,1%	54,4%	57,2%	58,2%
Celkem ČR	1830	1837	2285	2034	3780	3817	4553	4111	48,4%	48,1%	50,2%	49,5%

Zdroj: PMS ČR

Příloha č. 4

Příloha č. 5

Zdroj statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR

Summary in the English language of the thesis “Problems of criminal justice over juveniles“

This thesis describes the differences created by the enactment of the new juvenile justice law (Law on the Responsibility of Youth for Criminal Acts and on Justice in Juvenile Matters) as opposed to the general legislation contained in the Penal Law no. 140/1961 Coll. and in the Criminal Procedure Act no. 141/1961 Coll. Relationship between the new law and the general legislation is that the new piece of legislation prevails over provisions of the general legislation as it is expressly stated in section 1 paragraph 3 of the new.

The new juvenile justice law is based on the principle not to punish young delinquents in a repressive way, but to protect them from harmful influences and to create better conditions for their intellectual and moral development and thus at the same time to prevent their future criminal activity. The new legislative system stands on the principles of the restorative justice theory that focuses more on future reparation of losses suffered. Therefore the attitude of judges, prosecutors and other officials active in criminal cases of juveniles differs from the traditional ways when dealing with criminal offences committed by adults. Everyone involved with proceedings in juvenile cases should undergo special preparation on how to treat juveniles, and a close co-operation of bodies responsible for penal proceedings with other institutions such as the Office for Social and Legal Child Protection and the Probation and Mediation Service is required.

In the first chapter I have looked at what makes criminal liability of a juvenile offender for a petty offence specific. Criminal liability is not only linked to sanity and certain age, but the new law has brought about the change that a juvenile offender, who has not reached, at the time of committing the crime a degree of intellectual and moral maturity to be capable to recognize its dangerousness for society or to control his/her actions, is not criminally responsible for this act. In this chapter I have considered various reasons for disappearance of the criminal liability and I have made a comparison of age borders for criminal liability in European countries.

In the second chapter I have discussed penal sanctions, which are employed in the juvenile criminal proceedings under the new law. In more details, I have attempted to answer questions dealing with imposition of special sanctions and at the end I have described history of punishing juveniles.

The third chapter depicts the procedural differences which are characteristic for proceedings in juvenile cases. From a wide range of applicable ways to criminal proceeding I have mainly analyzed newly introduced type of diversion called

“abandonment of the criminal prosecution”, which can be used only for juvenile category. I have also described differences in the use of custody and specialties related to the defense counsel in juvenile criminal delinquency proceedings. Finally, I have addressed the principle of protection of the personal data of a young delinquent as it is expressed in section 3 paragraph 5 of the new law and effect of this principle on publicity of the proceedings and publication of information about ongoing proceedings.

In the Fourth Chapter I have stressed the role of the Probation and Mediation Service in juvenile cases. Having presented history of the probation, I have analyzed the current legislative framework of the Probation and Mediation Office and its scope of activities specially designed for proceedings with juveniles. I have commented on statistical data reflecting individual work results of the Probation and Mediation Service offices in the Czech Republic.

The closing chapter deals with causes of the criminal activity of young delinquents, I have attempted to search for possible measures to prevent this phenomenon. In conclusion, I have attempted for an analysis of the juvenile delinquency in the Czech Republic with a help of the comparison with the world wide situation and influence of the public opinion.

Key words: Juvenile Justice Law (Law on the Responsibility of Youth for Criminal Acts and on Justice in Juvenile Matters)
Youth
Juvenile